

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Obraz islámu podle Dante Alighieri v jeho Božské komedii

Dante Alighieri's Image of Islam in the Divine Comedy

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

ThLic. Lukáš de la Vega Nosek, Ph.D.

Autor:

Valentina Dytrychová

Praha 2023

Poděkování

Chtěla bych poděkovat ThLic. Lukáš de la Vega Nosek, Ph.D. za trpělivost, ochotu a důkladné vedení práce. Děkuji také mé rodině a přátelům a jejich podpoře a cenné rady.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Obraz islámu podle Dante Alighieri v jeho Božské komedii“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5.8.2023

Jméno autora

Anotace

Tato práce se zabývá vlivem islámu na Danta Alighieri v jeho díle Božská komedie. Zaměřuje se na již existující výzkumy a diskutuje o rozdílných hypotézách, které obsahují. První hypotéza španělského arabisty Miguela Asina Palacios, o spojení Božské komedie s islámem, vyvolala mnoho kritiky a nedůvěry. Byla však základním kamenem pro zkoumání tohoto vztahu a v průběhu století se prokazuje nezpochybnitelný vliv islámu na Danta Alighieri. Samotné zdroje jeho inspirace a Danteho přístup k nim jsou objektem spekulací. Analýza prvků a osob v Komedii a jejich porovnávání s křesťanskou či muslimskou eschatologií umožňuje prokázat ovlivnění jednotlivými náboženstvími. Není možné určit do jaké míry byl básník ovlivněn, v jeho díle lze vidět vliv náboženství křesťanského a muslimského, ale také pohanského či židovského. Proto je důležité ve výzkumu pokračovat a hledat další souvislosti bez předsudků či nacionálního zanícení.

Klíčová slova

Dante Alighieri, Božská komedie, islám, křesťanství, náboženství

Annotation

This thesis looks into the influence of Islam on Dante Alighieri and his work The Divine Comedy. It focuses on existing research and discuss different hypothesis which they hold. The first hypothesis from Spanish arabist Miguel Asin Palacios, discussing the connection of The Divine Comedy and Islam, caused criticism and disbelief. However, it was the setting stone for further exploration of this relation and there is more evidence of the unquestionable influence of Islam on Dante Alighieri throughout the century. The sources of his inspiration and the access, Dante could have to them, are still subjected to many speculations. Thesis includes the analysis of elements and characters in The Divine Comedy and compares them with Christian and Muslim eschatology in order to show the influence of individual religions. It is impossible to determine to what extent was the poet influenced. In his work there is a visible influence of Christianity and Islam but also Jewish and pagan. That is why it is important to continue in this research and search for other similarities without prejudice or national fervor.

Key words

Dante Alighieri, The Divine Comedy, Islam, Christianity, religion

Obsah

Úvod.....	6
1. Dante Alighieri a Božská komedie	7
1.1 Danteho inspirace	8
1.2 Božská komedie	8
2. Křesťanská eschatologie před Dantem	15
2.1 Biblická eschatologie	15
2.2 Středověká vidění	16
3. Islámská eschatologie před Dantem	17
3.1 Eschatologie v Koránu a hadíthech	18
3.2 Kitáb al-isrá' wa-l-mi' rádž	20
3.3 List o odpuštění.....	21
4. Islám a Božská komedie	24
4.1 Legenda nočního dobrodružství a vzestup Muhammada	24
4.2 Další muslimské legendy o posmrtném životě	26
4.3 Kritika Miguela Asína Palaciosse	30
5. Muslimské postavy v Božské komedii	33
5.1 Averroes, Avicenna a Saladin v předpekli.....	34
5.2 Muhammad a 'Alí v Pekle	36
Závěr	38
Bibliografie	40
Primární literatura	40
Sekundární literatura	40
Další elektronické zdroje	41

Úvod

Dantova Božská komedie inspiruje spisovatele, básníky a filology již po staletí. Dante byl vystaven islámské literatuře a kultuře skrz starověké znalosti předávané z Řecka, Říma, Persie a Indie. Práce muslimských filosofů, matematiků a vědců ovlivnil evropskou renesanci a hrály zásadní roli ve vývoji západní civilizace. Toto spojení mezi Dantem a islámem je relevantní i v dnešní době. V Božské komedii básník popisuje své putování Peklem, Očistcem a Rájem. Při své cestě potkává mnoho historických a mytických postav a mezi nimi se nacházejí i muslimští filosofové či samotný prorok Muhammad. Prozkoumání těchto interakcí umožňuje současnému čtenáři získat vhled do středověkého křesťanského vnímání islámu a zapojit se do mezináboženského dialogu.

Zobrazení Muhammada v Božské komedii rozpoutává diskusi o hranicích v literárním vyjadřování a o důležitosti respektu k rozdílným náboženstvím. V dnešní době bývá islám často špatně pochopen či zkreslen médii, což vede k vytváření stereotypů a předsudků. Zkoumání tohoto historického spojení Danta a islámu může pomoci vyvracet mylné představy a podněcovat hlubší porozumění islámské civilizace.

Tato bakalářská práce se zabývá možným vlivem islámské kultury na Danta Alighieri a jeho dílo Božská komedie. Jedním z prvních učenců, který se zaměřil a zkoumal Božskou komedii a její podobnost k islámské legendě o Muhammadově zázračné noční cestě byl španělský arabista Miguel Asín Palacios ve své knize *La escatologia musulmana en la Divina Comedia*. Jeho kniha však vyvolala velkou kritiku zejména u italských učenců a otevřela novou otázku pro badatele: ovlivnil islám Danta při psaní Božské komedie? Tato bakalářská práce se zaměří na určení možných křesťanských a islámských zdrojů, kterými se mohl Dante inspirovat a také na samotnou Božskou komedii a muslimské postavy v ní.

Cílem práce je prohloubit existující diskusi dantistů a nabídnout novou, nestrannou perspektivu. Práce je strukturovaná do pěti kapitol. První kapitola nabízí vhled do života Danta a představení samotné Božské komedie, její rozdělení a tematickou bohatost. Ve druhé a třetí kapitole je představena křesťanská a islámská eschatologie jako možné zdroje inspirace pro Danta. Čtvrtá kapitola se soustředí na knihu Miguela Asina Palacios a na porovnání islámu a Božské komedie. Poslední pátá kapitola analyzuje umístění muslimů do různých částí záhrobí.

1. Dante Alighieri a Božská komedie

Dante Alighieri se narodil ve Florencii v květnu roku 1265 ve znamení blížence (mezi 21. květnem a 20. červnem). Při křtu mu bylo dáno jméno Durante, to však nikdy nepoužil a vždy si nechával říkat Dante. Celé dětství prožil ve Florencii, následně studoval na univerzitě v Bologni, zde dokončil trivium i kvadrivium a roku 1282 se navrátil do milovaného rodného města. Florencie se stala důležitým bankovním městem. Otrásala jí ekonomická a kulturní změna, čehož si byl básník až bolestivě vědom a toužil po staré nerozvinuté Florencii. Dantův život byl formován dlouhým konfliktem mezi guelfy a ghibellini, mezi papežstvím a císařstvím, který otrásal celou Itálií, zejména ale samotnou Florencií. Dante sám nebyl po většinu svého života politicky činný, obecně byl ale považován za guelfa, tedy za přívržence papeže a obhájce svobod města proti císaři. V roce 1300 se začal aktivně podílet na diplomatickém a politickém životě města a stal se jedním ze šesti priorů, kteří řídili republiku. Božská komedie reflektuje politické napětí a také ekonomický úspěch Florencie, který Dante považoval za úpadek společnosti do chamtivosti a morální dekadence. Dante v listopadu 1301 odjel jako zástupce Florencie vyjednávat do Říma s papežem Bonifácem VIII., který si přál přidat Toskánsko pod svou jurisdikci. Během jeho návštěvy v Římě se ve Florencii udál převrat, vedený Corsem Donatim, který byl členem černých guelfů, opoziční stranou k Danteho bílým guelfům. Koncem 13. století se strana guelfů rozdělila na umírněnější Bílé a radikální Černé. Dante byl odsouzen k vyhnanství a smrti na základě obvinění z korupce (Santagata, 2016).

Poté strávil zbylých dvacet let života závislý na patronech a obracel prosby o omilostnění a o pomoc k vítěznému císařství a také k psaní Božské komedie, do které mohl ukládat své frustrace a myšlenky. Pomocí svého předka Cacciaguidy Aligieriho líčí Dante své trpké dny ve vyhnanství. Danteho zákonitá manželka Gemma z rodu Donati byla pravděpodobně ve vyhnanství s ním stejně jako jejich děti Giovanni, Antonia, Jacopo a Pietro. Během vyhnanství žili Dante a jeho rodina v mnoha italských městech. Nejdříve pobýval v Casentino, odtud cestoval do Forlì, Arreza a Padovy. Na delší čas se usadil ve Veroně na dvoře Cangrande della Scally. Vládce si Danteho velice oblíbil a básník mu proto věnoval mu třetí část Božské komedie. posledních letech života pobýval v Ravenně u guelfského vládce Guida Novella da Polenty, kde poté i skonal v noci z 13. na 14. září 1321. Jeho ostatky jsou uloženy v severoitalské Ravenně. Sarkofág, ve kterém je uschován, byl vytvořen benátským sochařem Pietrem Lombardem v roce 1438 a znázorňuje rozjímajícího Danta a také epitaf s verši od Bernarda Canaccia z roku 1366 (Santagata, 2016).

1.1 Danteho inspirace

Beatrice Portinari byla básníkovou inspirací a nejdůležitější ženou jeho života. On sám tvrdil, že ji miloval od první chvíle, co ji spatřil v devíti letech. Od té chvíle jí zůstal věrný a tato láska byla jedním z formativních prvků jeho portrétu. Beatrici popisuje jako anděla s plavými vlasy seslaného z nebe, který oplývá všemi kardinálními ctnostmi. Básník popisuje svou vyvolenou tzv. „sladkým novým stylem“, který byl v té době v italské literatuře na svém počátku. Dante vykreslil Beatrici jako laskavou, půvabnou a pokornou ženu, která se stala i autorovou duševní inspirací, a nakonec mu pomohla získat věčnou spásu. Florentský básník vnímal lásku k Beatrici jako ctnostnou, štědrá a dávající, jako opak k lásce sobecké, smyslné, žádostivé či nezřízené. Své pocity k Beatrice přibližuje Dante ve svém autobiografickém příběhu o lásce k Beatrici, Vita Nuova ve kterém ukazuje lásku jako spásonosnou sílu a přibližuje svůj milostný prožitek, analyzuje stavy své duše a ukazuje neocenitelnou hodnotu vytrvalé a čisté lásky. Tento druh lásky vede k dobru, štěstí, a zejména ke spasení duše. Neobvyklé je básníkově spojení lásky k ženě s láskou k Bohu. Beatrici sám však připodobňuje k andělovi, který pozvedává všechny kolem sebe a je mravně a duševně očištěn (Tomlison, 1894, str. 50-77).

V Dantově díle se objevuje jako ústřední motiv láska k vlasti a snaha o její nápravu, ale i motiv nespokojenosti s vyhnanstvím. Jeho dílo bylo velice různorodé a sám Dante se věnoval několika vědeckým disciplínám. Vědecká próza a traktát Convivio byl napsán ve vyhnanství a měl obměkčit vládce Florencie ke zmírnění básníkově trestu. Dante se inspiroval Aristotelovou naukou interpretovanou Tomášem Akvinským a také naukou Boëthia. Protože jazyk je něco, bez čeho básník nemůže tvořit, věnoval se Dante i rozdělení románských jazyků v traktátu De vulgari eloquentia. Dalším důležitým dílem je utopistický traktát Monarchia. I přesto, že ve florentinském konfliktu sympatizoval s papežem, vykresluje ideální stát jako městskou monarchii s humánní vládou nezávislou na církvi. Kolečková, 2018).

1.2 Božská komedie

Božská komedie, italsky Divina Commedia, není jen fiktivní prací. Je to dílo, které nabízí historický, kulturní a filosofický vhled do Danteho doby. Commedia se nazývá ze dvou důvodů. Dílo je napsané Danteho rodným jazykem, a kvůli tomu je považováno za komedii. Druhým důvodem je děj, který následuje žánr klasické komedie, když se z hrůz pekla přesouvá k pozitivům ráje (Jarrar, 2017).

Tato náboženská epická báseň má tři části: peklo (Inferno), očistec (Purgatorio) a nebe (Paradiso). Každá část začíná prologem a 33 zpěvy kromě pekla, které má 34 zpěvů. Dohromady se tedy skládá ze 100 zpěvů a každý verš má 11 slabik. Dante si zakládal na symetrické stavbě básně a kladl důraz na čísla 3, 10 a jejich násobcích. Celým intelektuálním světem na přelomu 13. a 14. století prostupuje symbolika, analogie, astrologie a alegorie, Dante tedy užívá těchto prostředků v básni i na úkor realistického aspektu díla (Kirkpatrick, 2004, str. 55-57).

1.2.1 Peklo

První záhrobní říší, kterou Dante navštíví, je peklo neboli Inferno. Dante svou cestu posmrtnými říšemi začíná v noci ze Zeleného čtvrtka na Velký pátek a celé putování končí o půlnoci příštího pátku 15. dubna (Dante, 1952, I. zpěv).

Při rozdělení hříchů se Dante inspiroval Aristotelovou naukou v pojetí Tomáše Akvinského. Celé peklo je jakýsi kužel, který směřuje od méně závažných hříchů z nezdrženlivosti (chtíč, obžerství a chamtivost) k závažnějším, jako jsou hříchů z násilí (hněv a kacířství) a podvodu až k tomu nejhoršímu hříchů, kterým je zrada. Dohromady se tedy v pekelném kuželu nachází devět okruží, které jsou v některých případech ještě rozděleny na žleby.

Na začátku svého putování Dante zabloudil v temném lese, který symbolizuje spirituální zmatení a hřích. Vidí sluncem zalitou horu v dálce a snaží se na ni vyšplhat. Znenadání mu zatarasí cestu tři šelmy: pardál, který představuje smyslnost, lev jakožto symbol pýchy a hrdosti a vlčice, která představuje hrabivost a lakotu. Tyto tři šelmy reprezentují tři zlovolnosti, na jejichž základu je rozděleno peklo. Dante je nucen se vrátit zpět do lesa, kde se setkává se svým literárním vzorem a průvodcem Vergiliem. Vergilius, poslán k Dantemu Beatricí, slibuje, že ho bezpečně provede peklem a očistcem, aby mohl dojít do ráje. Dante souhlasí a společně se vydávají k bránám pekla. Dva básníci se dostanou do předsíně pekla až k řece Acheron, kde duše čekají na převoz do pekla. Převozník Charon neochotně souhlasí s jejich převozem do prvního kruhu pekla. První kruh pekla je spíše předpekli, které Dante nazývá limbo, místo těsně pod povrchem země, kde se nacházejí nekřtěnci a ctnostní pohané, jako například Adam, Horatius, Homér, Ovidius, ale i arabští učenci Avicenna či Averroes, u kterých se Dante zastavuje a hovoří s nimi. Poté pokračují do druhého okruží pekla, ve kterém se nacházejí hříšníci, kteří spáchali hříchů nenasytnosti a chlípnost. Za svůj chtíč a smyslnost jsou trestáni asyrská královna Semiramis, prostopášná Kleopatra či pár Francesca da Rimini a její milenec Paolo, jejichž trestem je být unášeni

vichřící ve věčném objetí. Dante projevuje soucit s Francescou a jejím osudem a soucitem i omdlévá. Z mdlob se probudí do dalšího okruží, ve kterém se trestají hltavci a nestřídmí. Jedním z nich je Danteho přítel z Florencie, hříšník Ciaccem, který jako všichni ostatní v tomto kruhu tkví za trest v bahně, sněhu, krupobití a dešti. Ve čtvrtém kruhu jsou trestáni válením těžkých balvanů lakomci, kteří se dále dělí na hrabivce a marnotratníky (Dante, 1952, část Inferno, I.- VI. zpěv).

V nižších okruzích se trestají hříchy z násilí. Vergilius ukazuje na ty, jež se válí v bahně řeky Styx a rvou se mezi sebou či se topí v řece. Zde Dante začíná uvažovat nad povahou hříchu a začne zpochybňovat sám sebe, svůj život a své činy, za které také může strávit věčnost v pekle. Pod nimi leží okruh s kacíři, kteří leží v hořících hrobech. Dante poznává Farinata degli Uberti, vojevůdce a aristokrata, který se snažil získat italský trůn a byl po smrti odsouzen jako heretik. Také se setkává s řeckým filosofem Epikúrem nebo s císařem Fridrichem II. Štaufským. V sedmém okruží pekla se nacházejí násilníci a jako první se dělí na několik podokruží. Jsou tři typy násilníků, a tedy i tři typy podokruží. Ve vnějším jsou ti, kteří byli násilní vůči lidem a majetku, vrahové a lupiči, mezi které patří podle Danta i tři významní vojevůdci - Alexandr Veliký, Attila a Guido Monteforte. Ve prostředním se nacházejí ti, kteří ubližovali sami sobě, tedy sebevrazi a mrhači. Poslední kruh obývají násilníci proti samotnému Bohu a přírodě, sodomité, mezi které patří i Danteho milovaný učitel Brunetto Lattini, a pokrytci, jejichž trestem je déšť plamenů v písčité poušti (Dante, 1952, část Inferno, VII.-XVII. zpěv).

Dante s Vergiliem pokračují stále hlouběji do pekla a dostávají se do osmého kruhu, tzv. malebolge neboli „zlé žleby“, kde jsou trestáni obyčejní podvodníci. Tato část pekla je rozdělena na deset žlebů, tzv. bolgias. V prvním a druhém žlebu se nacházejí svůdci a kuplíři, které démoni bičují a srážejí je do smradlavé řeky. Dante zde potkává velké množství obyvatel z Bologne či starověkého mytického Iásona. Třetí žleb je určen pro svatokupce, jejich trestem je srážení do úzkých děr hořícíma nohama nahoru a jedním z nich je i Šimon z Gitty či Mikuláš III. Ve čtvrtém žlebu jsou čarodějové, věštcí a mágové, mají za trest otočené hlavy čelem dozadu, aby netoužili po odhalení budoucnosti. Pátý žleb patří úplatkářům, kteří jsou za trest v hořící smole. Každý ze žlebů má své divoké demony, tzv. malenbrache, tedy „zlé spáry“, kteří trestají hříšníky jinými tresty podle jejich umístění. Šestý žleb je určen pro pokrytce, kteří na sobě jako tíhu svého hříchu nosí zlacený plášť ve tvaru mnišského roucha, ve skutečnosti má ale plášť tíhu těžkého olova. V sedmém žlebu se nacházejí zloději a lupiči. Duše zloděje je uštknuta hadem, tím se mění na popel a poté se opět vrací do původní podoby. Osmý žleb patří zlým rádcům a spiklencům, kteří jsou za

trest umístění v ohni. Nachází ze zde mytičtí hrdinové Trojské války Odysseus a jeho přítel Diodemes. V devátém žlebu jsou rozsévači svárů, rozkolníci a falešní proroci, které ďáblové rozsekávají vedví, protože stejným způsobem oni rozvraceli společnost. V tomto žlebu můžeme najít i zakladatele islámu Muhammada, jeho bratrance Alího a také florentského politika Moscu dei Lamberti. Poslední žleb je věnován alchymistům a padělatelům, kteří jsou trestáni malomocenstvím (Dante, 1952, část Inferno, XVIII.- XXX. zpěv).

Pod Malebolge leží studna gigantů a také deváté okružní, které se dále dělí na čtyři okruhy. Všechny řeky pekla v něm ústí a mění se na led. Toto okružní je věnováno těm nejtěžším hříšníkům, podvodníkům. Každý okruh má jméno podle představitele daného hříchu a závažnost jejich hříchu se rozděluje podle toho, komu se provinili. První se jmenuje Kaina po Kainovi a nacházejí se zde hříšníci, kteří podobně jako Kain zradili svou vlastní rodinu. Druhá říše Antenora je pro ty, kteří stejně jako její jmenovec, starověký mýtický rádce Anténór, zradí svou vlast. Třetí říše je Ptolemea, oblast pojmenovaná podle Ptolemea z I. knihy Makabejských, který nechal zavraždit velekněze Šimona s jeho syny a tím zradil svého hosta. Poslední a nejnižší říše je Judecca. Byl pojmenována podle biblického Jidáše a patří sem zrádci dobrodinců. Na samém dně pekla vidí Dante s Vergiliem obrovského Lucifera s netopýřimi křídly, kterými tvoří vichřici v devátém okružní. Má tři hlavy a z jeho očí teče krev a hnus a ve třech ústech přežvykuje tři největší hříšníky: Jidáše, Bruta a Cassia (Dante, 1952, část Inferno, XXXI.- XXXIII. zpěv).

V posledním, XXXIV. Zpěvu Inferna, Vergilius s Dantem vyšplhají kolem Satana, minou střed gravitace, která je obrátí a objeví se na začátku řeky Léthé před Očistcovou horou (Dante, 1952).

1.2.2 Očistec

Očistec, italsky Purgatorio, je přechodným místem pro duše, které směřují k dosažení věčné blaženosti v ráji. Myšlenka očistce nabývá jasnější formy ve 12. století, je proto tedy v době

Danta relativně novým konceptem. Básníkovo rozpracování a rozdělení této záhrobní říše je tedy velice obdivuhodné. Hierarchie v očistci není tak přísná jako v pekle, i zde jsou ale duše rozděleny na základě sedmi neřestí. Hora samotná je rozdělena na tři části: předočistec, vlastní očistec a pozemský Ráj, zvaný také Eden. Předočistec je pro duše, které hřešily a poté se káli až těsně před smrtí. Vlastní očistec je tedy rozdělen na sedm okružní podle sedmi neřestí, od kterých se duše očišťují: čím výše stoupají na vrchol hory, tím jsou neřesti méně závažné. Úpatí hory je místem pro pýchu, poté jsou po sobě závist, hněv,

liknavost, lakota, obžerství a nakonec vilnost a chtíč. Na všech místech očištěnce zní hudba založená na středověké církevní hudbě.

Dante a jeho průvodce se dostanou do očištěnce za svítání o velikonoční neděli. S Vergiliem se setkávají s duší Catona z Utiky, pohanským polickým vůdcem, který je strážcem svahů Očištěnce hory. Cato je pouští do Purgatoria, kam přijíždí loď zpívajících duší a mezi nimi poznává Dante svého starého přítele a florentského hudebníka Casselu. Na nejnižší terase Očištěnce hory hovoří Dante a Vergilius s kajícími dušemi, které byly vyobcované, lenivé či nevyzpytované. Každá modlitba od pozůstalých posouvá kající duše dál po cestě na vrchol hory, a proto prosí Dante, aby se u jejich blízkých za ně přimluvil ve světě živých. Mezi takovými dušemi je i italský básník Sordello, který se před smrtí nestihl vyzpytovat. Vergilius je Sordellovým literárním vzorem, neváhá tedy a ptá se ho na jeho život v limbu a na kruhy v pekle a vysvětluje svým novým společníkům, že žádná z duší nemůže během noci pokračovat ve své cestě, protože nemají fyzické tělo a jejich duše v noci nevrhá stín. (Dante, 1952, část Purgatorio, I.- IX. zpěv).

Další ráno se Dante probudí a zjistí, že je před bránou očištěnce. Bránu hlídá anděl, jenž svým plamenným mečem vyryje Dantovi na čelo sedm písmen P, ty reprezentují sedm neřestí, od kterých se musí duše očistit. Písmena budou z Dantova čela postupně umazávána, jak bude procházet jednotlivými terasami očištěnce. Na první terase očištěnce vidí Dante duše pyšných. Aby očistili své duše, nosí těžké balvany a jejich hlavy jsou tíhou skoro u země. Poté, co překonají tuto část očištěnce, Dantemu smaže anděl z čela jedno P a Danteho kroky jsou díky tomu lehčí. Na druhé terase nosí duše smrtelníků pytlou a jejich víčka jsou sešitá drátem, protože se kají za závist a učí se velikorysosti. Třetí terasa je pro hněvivé duše, které jsou osleповány dýmem, stejně jako jim vztek zatemňoval mozek během života. Dante se setkává s Marcem Lombardem a hovoří spolu o příčině hříchu. Na noc se zastaví a Vergilius vysvětluje, že hřích vychází ze zkřivení lásky. Lidé hřeší, když má jejich láska špatný cíl: pýcha, závist, vztek nebo když je láska málo energická (liknavost) či naopak moc energická (obžerství, lakota a chtíč). Další terasa je pro lenivé a liknavé. Tam se duše očišťují neustálým běháním. Dosahují páté terasy a Dante nachází duše natáhnuté na zemi tváří dolů. Jsou to duše lakotných a chamtivých a mezi nimi se nachází i papež Hadrián V. nebo římský politik a vojevůdce Crassus. Navštěvují další terasu, tentokrát věnovanou obžerství, kde jsou vychrtlé duše provinilců. Tyto duše jsou hladové a žíznivé, nemohou se však najíst ani napít ze stromů plných zralého ovoce a z řeky kolem nich. Na poslední terase očištěnce jsou duše očišťovány ohněm od chtíce a vilnosti. Dante vychází z poslední terasy

očistce a z čela mu mizí poslední písmeno P (Dante, 1952, část Purgatorio, X.- XXVII. zpěv).

Ocitají se před pozemskou zahradou Eden a Vergilius sděluje Dantovi, že ho brzy opustí a od této chvíle mu nemůže vysvětlovat nic, co vidí. V ráji se setká s neznámou dívkou Matildou, která ho vyvede z lesa a ukazuje mu průvod, ve kterém se nachází 7 Múz a 7 zlatých svícňů jako symbol sedmera darů Ducha svatého, 24 kmetů korunovaných liliemi představující 24 starozákonních knih a 4 apokalyptické bytosti podle Ezechiela: Janův orel, Lukášův býk, Markův lev a Matoušova okřídlená bytost. Katolickou církev znázorňuje alegorický vůz tažený zlatým gryfem symbolizující Krista. Na samém konci průvodu je autor Apokalypsy a evangelista Jan. Vergilius zde nadobro mizí a místo něj se objevuje Dantova milovaná Beatrice. Před vstupem do nebe je ponořen do řeky Léthé a očištěn, musí se ještě napít z řeky Léthé, aby zapomněl na hříchy a také z řeky Eunoé, aby se v něm znásobilo dobro a mohl vstoupit do ráje (Dante, 1952, část Purgatorio, XXVIII.- XXXIII. zpěv).

1.2.3 Ráj

Ráj, italsky Paradiso, je rozdělen na devět postupně rozšiřujících okruží a každé z nich odpovídá danému nebeskému tělesu (Měsíc, Merkur, Venuše, Slunce, Mars, Jupiter, Saturn, Nebe stálic a Primum Mobile) Nejvýše se nachází sídlo samotného Boha –Empyreum. Je popisováno jako místo plné jasného světla a libé hudby. Tělo v ráji necítí žádnou únavu a je snadné se v něm pohybovat, protože nebeský ráj se neřídí pozemskými fyzikálními zákony. Je to dokonalé a neměnné místo, na kterém pobývají duše blažených. Dante při putování vidí i duše jako při posledním soudu, kdy stále mají svá těla a díky tomu je schopen je poznat v průběhu své cesty prvními sedmi okružími. Osmé okruží je pro zářící hvězdy a v devátém jsou andělé.

Dante prochází rájem s jeho milovanou Beatricí. Je obklopena nadpozemskou září, která Dantemu znemožňuje se na ni podívat. Beatrice vysvětluje básníkovi fyzikální zákony v nebi, kde jsou pod nadvládou duchovna a jediná cesta je tedy vzhůru k Bohu. Diskutují též o fyzických vlastnostech první nebeské sféry a Dante se dozvídá, že všechna nebeská tělesa jsou spravována anděly podle božských příkazů. První navštěvují nebeskou sféru Měsíce, kde se setkávají se dvěma ctnostnými ženami, které se musely vzdát života v klášteře a vdát se. Dante a Beatrice postupují do nebe Merkura, kde potkávají byzantského císaře Justiniána, se kterým rozmlouvají o Kristu. Jako další dosahují nebe Venuše, tedy nebe lásky, kde Dante diskutuje i s jeho starým přítelem, uherským králem Karlem Martelem z Anjou o záhadě

Boží prozřetelnosti. Čtvrté nebe patří Slunci a nachází se v něm dvanáct „léčitelů církve“. Mezi nimi Dante poznává světce Tomáše Akvinského a ten mu představuje jedenáct mužů stejně významných, jako je on sám. Připojuje se k nim dalších dvanáct duší a všichni začnou tancovat kolem Danta a Beatrice ve dvou soustředných kruzích. Páté nebe představuje Mars a duše, které válčily pro náboženství. Potkává zde franského krále Karla Velikého, ale také svého předka a křižáka Cacciaguidi Alighieriho, se kterým konverzují o Florencii a Cacciaguidi předvídá Danteho nadcházející exil. V šestém nebi Jupitera vidí symbol spravedlnosti ve formě obrovského třpytícího se orla, který s Dantem hovoří o spravedlnosti. V sedmé sféře Saturnu se nachází Jákobův žebřík z ryzího zlata. Z tohoto žebříku sestupují blažené duše a Dante poznává kardinála a teologa Petra Damiána či zakladatele řádu benediktýnů Benedikta z Nursie (Dante, 1952, část Paradiso, I.- XXII. zpěv).

Dante a Beatrice vystupují do Nebe stálic a Dante zjišťuje, že je zde schopen vydržet Beatricinu záři po delší dobu než předtím. Dante se setkává s bohorodičkou Marií, růží nebes a s apoštoly. Hovoří se sv. Petrem o podstatě víry, poté s apoštolem Jakubem o naději a také s evangelistou Janem o lásce a její povaze. Setkává se a diskutuje i s Adamem, prvním mužem stvořeným Bohem (Dante, 1952, část Paradiso, XXII.-XXVII. zpěv).

Nakonec se Dante a Beatrice dostávají do sféry Primum Mobile, křišťálové nebeské sféry s anděly, serafy a cheruby zpívajícími Hosana. Tato sféra řídí pohyby ostatních sfér v čase a prostoru. Dvojice vstupuje do Empyreu, kde Bůh, andělé a svatí sídlí mimo čas a prostor. Beatrice pobídne Danta, aby se napil z řeky světla, aby pochopil vše, co vidí. Dante se napije a je schopen vidět svaté trůnící na úrovních, které jsou seskupené do zavlnutého tvaru okvětních plátků bílé růže. Beatrice je také součástí této růže, proto se navrácí na svůj trůn a na její místo přichází svatý Bernard z Clairvaux (Dante, 1952, část Paradiso, XXVII.- XXXI).

Svatý Bernard se modlí k Panně Marii a pobídne Danteho, aby se podíval do božího světla. Tato zkušenost přesahuje vše, co je básník schopen popsat slovy. I přes to se snaží tento zážitek převyprávět čtenáři a rozděluje ho na dvě části. Vidí stvoření obsažené v Bohu, vše, co bylo a je spojuje Boží plán. Druhou částí je letmý pohled na Nejsvětější trojici. Danteho vůle je po této vizi v souladu s vůlí Boží a jeho cesta je u konce (Dante, 1952, část Paradiso, XXXI.- XXXIII. zpěv).

2. Křesťanská eschatologie před Dantem

Křesťanské eschatologické učení významně formovalo Danta a jeho tvorbu. V této kapitole se tedy zaměřím na prvopočátek eschatologie v samotné Bibli a poté na středověká vidění a jejich roli na vytvoření křesťanského očištění, který Dante znázornil v Božské komedii.

2.1 Biblická eschatologie

Pojem eschatologie vznikl spojením dvou řeckých slov: logos (slovo, ale také nauka) a eschatos (poslední). Teologický termín „eschatologie“ vzniká až v 17. století a od této doby se používá v religionistickém i filozofickém kontextu. Eschatologické učení je považováno za „nauku o posledních věcech“, tedy o smrti samotné a o tom, co nastává po ní. Posmrtný život s peklem, očištěním a rájem, ale také o Kristově příchodu, následném vzkříšení mrtvých a o posledním soudu (Kolečková, 2018).

Křesťanská eschatologie vychází v mnoha ohledech z židovské apokalyptické literatury. Proto tedy můžeme najít počátky již ve Starém zákoně (Anwin, 2022). Boží zaslíbení jsou nepostradatelná v příbězích v rámci Starého zákona a představují vstup do eschatologie dneška. Tato Boží zaslíbení se týkají národu jako celku a apelují na specifický vztah Boha a jeho vyvoleného lidu. Židovskému národu se zaslíbení připomínají ve starozákonních textech a toto udržování kolektivní paměti odkazuje k eschatologickému cíli. Základem jinak hlavně pozemské víry se stává víra v dosažení nebeského království, která byla podporována zázračnými událostmi vyvolaných ve Starém zákoně: vyvedení z Egypta či Jobova rehabilitace. Avšak Izrael není schopen plnit závazky a zaslíbení, které má vůči Hospodinu, a proto bude Hospodin soudit všechny národy, i ten izraelský (Dosoudil, 2016, str. 3- 5).

Specifickou podobou posledního soudu se zabývá zejména prorocká literatura. Místo očekávání zaměřených na celý národ se soustředí spíše na konání dobrých skutků a čistotu před Bohem u každého jednotlivce. Mění se význam božího soudu v něco dějinného, kosmického, jako zánik starého světa. I přestože boží soud byl nepochybně důležitou událostí pro každého jednotlivce, není považován za eschatologické dovršení Starého zákona, protože život a dějiny nespočívají v potrestání nevěrníka. Po samotném soudu přijde čas pokoje a řádu v ráji. Návrat do ráje a jeho anticipace je středem židovské víry a také starozákonního eschatologického uvažování (Dosoudil, 2016, str. 29- 38).

Eschatologie Nového zákona je christocentrická. Pavlovy Listy Korintským formovaly novozákonní eschatologii. Podle těchto textů existuje v posmrtném životě poměrnost mezi skutky pozemskými a následnými posmrtnými tresty a odměnami. Po

posledním soudu musí duše projít posmrtnou zkouškou, která určí její osud. Ve svém díle s apokalyptickou tematikou tvrdil, že on, i ti, kteří zemřeli ve víře v Ježíše, budou po smrti s Kristem. Vytvořil ve svém díle určitou koncepci božího soudu a případné dosažení království nebeského. Důležitým textem je i List Židům, ve kterém minulost každého jednotlivce podmiňuje příchod do království nebeského (Kolečková, 2018). V evangeliích se eschatologie vzájemně doplňuje: „*Markova perspektiva kosmického střetu s brzy očekávaným dovršením, Matoušovo představení věku nebeského království s mnohými návaznostmi na Starý zákon, Lukášovo období mezičasu a působení Ducha svatého, a konečně Janův aktivní, přítomnostní život v Kristu.*“ (Kolečková, 2018, str. 43).

2.2 Středověká vidění

Eschatologie se vždy štěpila mezi dva póly, a proto ji nyní rozdělujeme na eschatologii jednotlivce a obecnou eschatologii (Anwin, 2022).

Eschatologii jednotlivce se říká také přechodná, protože se soustředí na období po smrti jednotlivce před konečným příchodem Ježíše Krista. Zabývá se koncem každého člověka a její součástí je smrt, vlastní soud, nebe, peklo a očistec. Nebe je definitivním koncem a určitým naplněním nejhlubších lidských tužeb, je cílem naší existence na zemi a je důvodem našeho stvoření (Anwin, 2022). Nebe bývá v literatuře popisováno jako nadpozemský prostor naplněný světlem a lahodnou vůní, kde je Bůh s anděly a svatými, a kde lidé žijí blažený život. (Kolečková, 2018) Peklo se na druhé straně považuje za věčné oddělení od Boha pro ty, kteří umřeli ve smrtelném hříchu bez pokání a odpuštění (Anwin, 2022). Peklo se má nacházet pod zemským povrchem a jsou v něm d'áblové a démoni, kteří trestají hříšníky podle spáchaných hříchů (Kolečková, 2018). Očistec je posledním očištěním pro všechny, kteří zemřeli v Boží milosti, ale stále nejsou dostatečně očištěni, aby mohli vejít do nebe. (Anwin, 2022)

Obecná eschatologie se zabývá celým kosmickým obrazem, který hovoří o novém světě, který je dokonale spravedlivý. Tento typ eschatologie není apokalyptický, soustředí se na postavu Ježíše Krista jako prvního a posledního a její součástí jsou čtyři reality: druhý příchod Ježíše Krista, zmrtvýchvstání, světový soud a znovuoobnovení světa či kosmu (Anwin, 2022).

Ve středověku se objevuje specifický literární žánr. V jeho rámci jsou literární texty nazývané visiones (vidění), revelationes (zjevení) a auditiones (slyšení). Tyto texty napsali smrtelníci, kteří byli schopni navštívit křesťanské záhrobí během těžké nemoci či ve snu. V textech popisují oblasti jako nebe, peklo či očistec. Smrtelníka často doprovázel průvodce,

kterým mohl být anděl, archanděl či světec a tito průvodci přibližovali onen svět, ve kterém se nacházeli, neznalému smrtelníkovi (Kolečková, 2018).

Visiones se staly samostatným žánrem až ve vrcholném středověku, dříve byly zahrnovány do encyklopedických nebo historiografických děl a jejich témata odrážela myšlenkové a náboženské styly dané doby. Vidění se stala důležitým prvkem v rozvoji eschatologické literatury. Vykladači snů, jako Tertullianus či sv. Ambrož, byli zejména v raném středověku ovlivněni antikou, avšak odvolávali se také na biblické zdroje. Samotné popisy míst, do kterých se smrtelníci vydali, byly velice barvitě. Často tyto popisy souvisejí s výkladem Bible a blíže nedefinovanou transcendentální říší, mohou ale také připomínat reálná místa: vulkány sopek ve Středomoří či hluboké jeskyně v Irsku (Kolečková, 2018).

Příběhy se těšily velké oblibě mezi laickými čtenáři, a to zejména kvůli své epičnosti, dramatičnosti a samotnému příběhu o putování za vyšší dokonalostí. Pro laického čtenáře bylo sympatické, že autoři vidění nepoužívali složitý jazyk a vidění byla překládána do národních jazyků. Každý autor popisoval záhrobí jiným způsobem, všechny je ale spojovala stejná představa rozdělení záhrobí na nebe a peklo (později i očistec) (Kolečková, 2018). Také některé motivy se opakovaly ve středověkých viděních: „...*ohnivé pece, mrazivá jezera, střídání nesnesitelného horka a chladu, hořící stromy, na kterých jsou zavěšeni hříšníci za různé části těla v závislosti na jejich hříchu, a také ohnivá kola a sloupce.*“ (Kolečková, str. 46).

Dante se z velké části inspiroval právě středověkými viděními. Motiv, který se vyskytuje v těchto viděních, můžeme pozorovat i v Dantově Božské komedii. Postava průvodce, která je pro středověká vidění typická, se u Danta objevuje v podobě Vergilia, který sice nebyl světec, avšak byl Dantovým idolem a důležitým filozofem a spisovatelem. Také přírodní motivy, které nacházíme v Božské komedii, jsou podobné těm ve středověkých viděních, např. ohnivá pece či zamrzlé jezero v pekle.

3. Islámská eschatologie před Dantem

Islám je monoteistické náboženství, které svým učením vychází z židovské a křesťanské tradice. Eschatologie jako učení o posledních věcech světa a člověka hraje velice důležitou roli v islámu, jeho podoba je však rozdílná od křesťanské eschatologie. Eschatologická tradice Koránu je rozšířením vývoje eschatologických doktrín judaismu a křesťanství, všechny tyto doktríny jsou ovlivněny zoroastrismem. Z tohoto důvodu je velké množství prvků, které jsou přítomné v těchto doktrínách a mluví o konci světa, íránského původu. I

tato islámská tradice mohla ovlivnit Danta a jeho tvorbu, proto v této kapitole vysvětlím eschatologii islámu a rozdíly oproti křesťanské eschatologii.

Sám prorok Muhammad využíval eschatologii k podpoře svých etických prvků učení islámu. Muslimskou eschatologii středověku lze nalézt zejména v Koránu či sunně. Korán je nejvyšší autoritou v islámu. Sunna může Korán pouze potvrzovat, doplňovat či vysvětlovat. Sunna vychází z Muhammadova životopisu, je to soubor Muhammadových činů, výroků a doplňuje či upřesňuje často nejasné teze Koránu (Günther, Lawson, 2016, kapitola 1, str. 47- 55).

3.1 Eschatologie v Koránu a hadíthech

Koncept eschatologie se v islámu nazývá áchira. Tento výraz lze překládat podobně jako eschatologii, avšak v doslovném překladu znamená „poslední, konec, stav na onom světě“ (Boulaouali, 2022).

Islámská eschatologie má na základě Koránu tři typy nadpřirozených bytostí. Někteří jsou převzatí z křesťanství a židovství: andělé a satani a někteří ze starých arabských náboženství, jako např. džinové. Téměř všechny negativní bytosti jsou označovány jako satani či džinové a nacházejí se v pekle. Andělé mají roli poslů, jsou vysíláni k prorokům Bohem, také zaznamenávají skutky všech lidí a pomáhají u posledního soudu (Kolečková, 2018).

Korán hovoří o smrti, o konci světa a o zmrtvýchvstání více než jakékoli jiné písmo svaté a verše, které je zmiňují, jsou ty nejsilnější a nejpůsobivější. Koránská áchira má v Koránu zásadní místo. Je zmíněna ve většině kapitol a samotná víra v posmrtný život je jedním ze šesti pilířů islámské víry. Korán učí o konci života na zemi – pro člověka začíná pravý život smrtí (Boulaouali, 2022). Existence posmrtného života je nutná, protože *„faktem je, že přítomný svět není světem, ve kterém by existovala úplná odměna za dobrý nebo špatný skutek. Dobré skutky jsou často neoceny a zlé skutky jsou často nepotrestány. Je proto morálně nutné, aby existoval jiný svět, ve kterém dobro a zlo mohou být plně odměněny a všechny účty vyřízeny ve striktním souladu s principy práva“* (Mir, 1987, str. 95).

Člověk tedy nezahyne svou smrtí, ale dostává nový život, život posmrtný. Ve stanovený den Bůh vzkřísí mrtvé, bude je soudit podle jejich skutků a podle nich pošle spravedlivé do nebe a hříšné do pekla. Rozlišení života na zemi a posmrtného života je velice významné. K tomu přidává teolog Ibn Qajjim al-Džawzija třetí oblast, barzach, jako přechodné místo, ve kterém čeká každý zemřelý na Soudný den (Günther, Lawson, 2016, kapitola 1, str.47- 60).

Eschatologie Koránu je rozdělena na tři základní stádia: zahynutí, smrt (faná') všech stvoření, vzkříšení mrtvých (qijáma) a shromáždění lidí (hašr) k závěrečnému hodnocení (poslednímu soudu). Těmto událostem budou předcházet znamení zvěstující konec světa. V očekávání konce světa a božího soudu se vytvoří univerzální shromáždění, ve kterém budou všechny bytosti: lidé, džinové a andělé. To potrvá padesát tisíc let, na konci tohoto procesu budou lidé souzeni a rozděleni do pekla či do nebe (Boulaouali, 2022).

Ze záhrobních říší existuje tedy peklo a ráj. Obě říše jsou v Koránu popsány do velkého detailu, avšak peklo a tresty v něm jsou zmiňovány častěji a s větším důrazem (Gunthër, Lawson, 2016). Zejména popisy mučení a trýznění v pekle: *„hříšníci se budou plazit po zemi svázáni v řetězech, přičemž budou biti železnými zakřivenými palicemi, příp. budou v ohnu, kde jim zčerná tvář, zešediví oči a navždy se zapečetí jejich ústa.“* (Kolečková, 2018, str. 53).

Peklo se obecně nazývá džahannam, může být vylíčeno i obecněji jako „oheň“ či „horké místo“. Džahannam má sedm úrovní, které podobně jako v křesťanském pekle reprezentují různé druhy hříchů. Do těchto úrovní se vchází sedmi branami, poté jsou hříšníci spoutáni okovy a řetězy. Všechny úrovně spojuje pekelný oheň. Ten je často popisován jako živé stvoření, neustále hoří a spaluje. Je krměn zejména hříšníky a kameny, a proto s každou další úrovní je jeho žár větší. Islámské peklo stejně jako křesťanské mučí hříšníky podle druhu jejich hříchu. Specifickým prvkem islámu, který se neobjevuje v křesťanském pekle je strom zaqqúm. Je to bájný strom, ze kterého mají růst hlavy Satanů, a pokud hříšníci pozřou hořké plody tohoto stromu, jejich mozek a vnitřnosti se rozvaří a z úst se jim budou valit plameny (Lange, 2016).

Pro ráj se užívá názvu džanna, v Koránu je popisován jako „zahrady potěšení“. V Koránu není ráj zmiňován s takovou rázností jako peklo, i přesto se v něm objevuje velice často a je popisován Muhammadem co nejatraktivněji. Je místem pro ty duše, které se na zemi chovaly příkladně, je však i místem pro hříšníky, kteří si svůj trest v pekle již odpykali a přimluvou Proroka a očištěním se dostali do ráje. Ráj je stejně jako peklo rozdělen na sedm úrovní, má však osm bran, kterými vchází muslimské duše. Protože islám jako náboženství vznikl uprostřed pouště, symbolika vody a řek je velice důležitá. Proto se v ráji nacházejí tři řeky: jedna s vodou, druhá s mlékem a třetí s vínem. Obyvatelé ráje mají být věčně zdraví, oplývat dostatkem skvělého jídla a pití a není zde zakázána ani fyzická láska, dokonce se v ráji budou nacházet mladé vlnadné dívky (hurisky), které byly a stále jsou kritizovány křesťanskou polemikou (Gunthër, Lawson, 2016, kapitola 1, str. 55- 70).

3.2 Kitáb al-isrá' wa-l-mi' rádž

Latinsky Liber Scalae Machometi (česky Kniha o žebříku či Kniha o nanebevstoupení) je text s eschatologickým zaměřením. Tento text pojednává o noční cestě proroka Muhammada. Tato legenda byla nejdříve tradovaná ústně, poté byla přepsána do písemné podoby muslimskými spisovateli (McMichael, 2011).

Cesta proroka Muhammada do nebe je považována za jednu z nejznámějších a nejúžasnějších událostí zaznamenanou v jeho biografii. Na tuto událost se díváme jako na transformativní spirituální prožitek, ale má i důležitější roli v životě každého muslima. Je totiž citována jako zdroj pravidel strážící modlitbu. Kromě toho byla i zdrojem literárních a artistických děl po staletí. Síla tohoto příběhu vychází především z toho, že se dotýká základních kamenů islámské víry: božské přirozenosti, náboženské komunity a života po životě (Vuckovic, 2005).

Název knihy odkazuje na světelný žebřík, který je ze zlata a drahých kamenů a je plný andělů. Tímto žebříkem zahajuje Muhammad své stoupaní ze světa pozemského do prvního nebe na cestě k trůnu Boha. U Danta pozorujeme podobný zlatý žebřík, který uvádí Danta do sedmého okruží ráje s andělskými kůry (Kolečková, 2018). Myšlenku takového žebříku pravděpodobně převzali oba autoři z biblické pasáže o Jákobově snu, jež praví: „[Jáko]b *Měl sen: Hle na zemi stojí žebřík, jehož vrchol dosahuje k nebesům, a po něm vystupují a sestupují poslové Boží.*“ (Gen 28:12).

Samotný příběh prorokova vzestupu není složitý. Během spánku byl Muhammad znenadání probuzen klepáním na dveře. Když otevřel dveře, stál na jeho prahu anděl Džibríl a mytická okřídlená bytost Buraq, kteří byli sesláni Bohem, aby ho vzali na cestu do záhrobí a aby pohlédl do tváře Alláha. Korán referuje na třech částech o mi' rádž. Prvním a šedesátým veršem súrat al-Isrá' (K 17:1 a 60), súrat al-Nadžm (K 53:18 3-25) a súrat al-Takwír (K 81:23-25) (Vuckovic, 2005).

Trojice vzestupuje postupně každou úrovní nebes a u bran každé úrovně se Gabriel přimlouvá za vstup Muhammada. V každé úrovni ráje se setkávají s předchozími proroky (kupř. Ježíšem, Abrahámem či Adamem) a naslouchají jejich příběhům. V nejvyšší úrovni ráje musí prorok pokračovat sám, aby se setkal s Bohem. Bůh řekne Muhammadovi, že členové jeho komunity se musí modlit padesátkrát denně, aby naplnili jejich povinnost k Bohu. Muhammad nejdříve souhlasí, avšak při jeho sestupu se setká s Mojžíšem, který ho vybízí k vysmlouvání méně povinných modliteb. Proto se tedy několikrát vrací za Bohem a prosí o snížení, čemuž Alláh vyhoví a stanoví pět povinných modliteb denně (Vuckovic, 2005).

Kniha se dělí na sedm kapitol. I přesto, že se během vrcholného středověku věřilo, že byla kniha napsána Muhammadem, nejstarší verze mi‘rádž je připisována Ibn Abbásovi a považuje se na nejstarší bibliografii Muhammada (McMichael, 2011). Kniha se dostala i do Evropy téměř po dvou stoletích a následně byla v letech 1260-1264 přeložena do kastilštiny jako Escala de Mohama na rozkaz krále Alfonse X. Moudrého. Knihu překládal židovský lékař Abraham Alfaquin, který byl také osobním lékařem krále. Následně byla kniha překládána do jiných jazyků: do francouzštiny (Livre de l’Eschièle Mahomet), ale také do latiny (Liber Scalae Machometi), a to italským učencem Bonaventurou ze Sieny (Dar, 2013).

Spis Liber Scalae Machometi se mohl dostat k Dantovi skrz jeho učitele, florentského vyslance Brunetta Latiniho, který se v době překladu nacházel na dvoře Alfonse X. Moudrého. Badatelka Maria Corti tvrdí, že existuje možnost, že Latini poskytl tento spis a jiné spisy z toledské překladatelské dílny Dantovi (Kolečková, 2018).

Dante však mohl získat Knihu o žebříku i jiným způsobem, protože kopie textu byla součástí kodexu Il vaticano Latino 4072. Tento kodex patří do sbírky Collectio Toletana, kolekce vědeckých a filosofických arabských textů od 12. století, která vznikla na popud opata Petra Ctihodného z kláštera v Cluny. Tato sbírka byla ve středověku hojně rozšířená, proto je velice pravděpodobné, že se dostala i k autorovi Božské komedie. Existuje přímá zmínka o tom že se latinská i francouzská verze dostala do Itálie během 14. století. Touto zmínkou je část v díle Dittamondo z let 1350-1360 od Fazia degli Uberti, který popisuje islámský ráj pomocí Knihy o žebříku a explicitně ji zmiňuje (Silverstein, 1952).

Podle filologa Luciana Gargana, který se zabýval tím, jaké knihovny Dante navštívil při své tvorbě Komédie, daroval dominikánský bratr Ugolino 20. ledna 1313 14 knih do knihovny konventu San Domenico v Bologni. Jednou z těchto knih byla i Liber Scalae Machometi v latinském jazyce. Dante tuto knihovnu navštěvoval pravidelně, a je proto možné, že knihu mohl číst (Kolečková, 2018). „*Badatel také tvrdí, že knihovna konventu San Domenico měla dokonce vyhrazenou část na arabské knihy, mezi kterými se vyskytovala i díla od arabských autorů al-Kindīho, al-Farābīho, Avicenny či al-Ghazālīho, která byla přeložena do latiny a poskytovala tak návštěvníkům knihovny zevrubný náhled do arabského světa.*“ (Kolečková, 2018, str. 58).

3.3 List o odpuštění

List o odpuštění je považován za jeden z nejkompexnějších a nejzvláštějších textů arabské literatury obsahující hluboké filosofické myšlenky, poetickou krásu a morální a etická

témata. Tento spis byl napsán arabským filosofem, básníkem a spisovatelem Abú al-‘Alá’ al-Ma‘arrí kolem roku 1033. Text je rozdělen na dvě části a každá z nich reprezentuje rozdílnou filosofickou perspektivu. Dílo je napsáno jako konverzace mezi autorem a cestovatelem z Isfahánu. Během dialogu se obě postavy setkávají s různými osobami, se kterými vedou hluboké a osvícené konverzace. Autor tedy psal tento spis jako odpověď na dopis svého přítele Ibn al-Qárih, který k Abú al-‘Alá’ sice vyznával velký obdiv, ale ve svém dopise k útočil na básníky a literáty, kteří podle něj žili v bezbožnosti či zhýralosti. První část epištoly je satirický příběh o putování Ibn al-Qárih posmrtnou říší a druhá část je samotná odpověď gramatikovi (Palacios, 2008, str. 118- 134).

Tento text je důležitý, protože stejně jako Kniha o žebříku hovoří o cestě do záhrobí a mnozí autoři se snažili v průběhu století najít spojení mezi Listem o odpuštění a Dantovou Božskou komedií. Palacios sám ve své knize Islám a Božská komedie porovnává oba příběhy a snaží se najít podobnosti.

Příběh začíná zázračným povstáním duše Ibn al-Qárih z jeho hrobu do záhrobní říše odměnou za jeho obhajobu víry. Jako první přichází do ráje, který má mnoho stromů překypujících ovocem, zelenou pastvinu a čtyři řeky: řeku s vodou, mlékem, vínem a medem. V ráji se nachází skupiny básníků, prozaiků, gramatiků, kritiků a filosofů, kteří jsou zapojeni v přátelské diskusi. Ibn al-Qárih vyslovuje nesouhlas a smutek s přítomností předislámských básníků v ráji. Poté však pokračuje dál ve své cestě zahradou a během cesty konverzuje s různými dušemi důležitých či zajímavých osob. I přestože tato část obsahuje mnoho zajímavých epizod a odboček, které jen zvyšují literární hodnotu díla, jsou samostatně málo zajímavě pro účely srovnání s Dantem. Cestovatel se zúčastní nebeské hostiny, kde zažívá mnohé rozkoše a potěšení. Tyto zkušenosti v něm probudí touhu navštívit peklo, aby mu tento kontrast umožnil lepší vnímání štědrosti Alláha. Vydává se tedy na druhou část své cesty. Navštěvuje nejdříve zahradu džinů, kteří věřili v Božskou misi Muhammada a rozpráví s al-Chajta‘úrem, místním démonem. Do cesty mu během putování vkročí dravá zvířata lev a vlk, s Boží pomocí je však schopen pokračovat dál. Po cestě do pekla potkává dva předislámské básníky, kteří se díky svým zásluhám nedostali do pekla. V pekle se setkává s Iblísem a cestovatel mu spílá za množství duší, které poslal do pekla. V průběhu putování se opět setkává s různými dušemi a vede s nimi konverzace. Autor detailně popisuje trest každé duše, se kterou se cestovatel setká. Po návštěvě pekla se vrací opět do ráje, během poutě nachází Adama a skrz zahradu hadů přichází do ráje. Cestovatelovo přání bylo splněno a nyní se může plně oddat všemu, co ráj nabízí. Setkává se s nebeskou pannou recitující básníka Imru al-Qajs na břehu nebeské řeky, a nakonec

nasedne do vozu pokrytého zlatem a topazem, který ho odveze do nebeského sídla, ve kterém bude žít blaženě po věčnost (al-Ma‘arrí, 2013, str. 40-362).

Tato literární imitace Muhammadova vzestupu je bohatá na analogie s Božskou komedií. V tomto díle naprosto chybí nadpřirozený prvek, který se nachází v legendě mi‘rádž a stejně jako u Danta je protagonistou obyčejný muž. Vedlejšími postavami nejsou jen prorokové a svatí, nýbrž i obyčejní hříšníci. Obě díla se tedy shodují v lidském a realistickém duchu, obecnými náležitostmi a také skutečnými událostmi, které jsou buď podobné, či identické v každém z nich (Jarrar, 2017). Ibn al-Qárih se setkává s různými osobnostmi, kteří žili v jeho době nebo krátce před jeho dobou. Všechny osoby, které potkává, jsou lidé písma či básníci, jelikož autor poukazuje na literární kritiku a na úzkoprsé názory teologů jeho doby. Kvůli umístění některých notoricky nevěřících či svobodomyšlných do ráje se musel setkat s kritikou od duchovenstva i laických mas. V ráji jsou duše vždy rozděleny do skupin podle profesí, ve kterých konverzují, ale v pekle se nachází samostatně. Cestovatel si sám často vybírá, s kým chce hovořit, a daná osoba se mu objeví. Pohled na prokletého ho téměř vždy dovede k lítosti a štěstí blaženého vyvolává jeho nejvřelejší blahopřání. Dante psal velice podobným způsobem, jeho kniha také nebyla jen literárním dílem, nýbrž informovala o jeho době a lidech, kteří v ní žili. Také způsob, jakým se nacházejí duše v nebi a v pekle je obdobný u obou děl: v ráji ve skupinách a v pekle samostatně (Palacios, 2008, str. 118- 134).

Obě knihy mají řadu dalších společných detailů, prvků a témat. Prvním tématem je obsese poezií. U Danta ji lze vnímat jeho průvodcem, básníkem Vergiliem, a také samotnými konverzacemi během jeho poutě, které se často týkají právě poezie. Al-Ma‘arrí byl básník a myslitel a v Epištole používal často básnické spory, aby ukázal svou znalost jazyka. Také al-Qárih mluví převážně s básníky a hovoří s nimi o gramatice a chybách v jejich pracích. Dalším důležitým tématem je dosažení spásy, kterou podle Danta lze dosáhnout poezií a božím písmem. Spásy mohou dosáhnout i pohané, kteří se vyskytují v dílech obou básníků. Posledním společným tématem je snaha zasáhnout čtenáře a donutit ho zamyslet se nad smyslem života a službě a lásce k Bohu. Obě knihy tedy zvou čtenáře k rozjímání nad jejich chybami, vede je k nápravě a k získání smyslu pro směr, aby mohli žít ve shodě a lásce s Bohem a ostatními lidmi. Poselství obou děl směřují k přívržencům i k odpůrcům, kteří hledají morální kompas, smysl pro optimismus a směr. Nastavují čtenáři zrcadlo jeho vlastních hříchů a ujišťují ho, že není pozdě na to být spasen a vrátit se na správnou cestu (Jarrar, 2017).

4. Islám a Božská komedie

Je tedy velice pravděpodobné, že Dante byl ovlivněn islámskou eschatologií, a tedy pravděpodobně i spisem *Kitáb al-isrá' wa-l-mi'rádž*. Spojením Danteho a islámu se přes staletí věnovalo mnoho spisovatelů, religionistů a filozofů, přičemž nejznámějším a nejkontroverznějším je pravděpodobně postava Miguela Asína Palacios. Jeho kniha *Islám a Božská komedie* vzbudila rozruch v mnoha společenských a vědeckých kruzích.

Knihy *Islám a Božská komedie* je rozdělena na čtyři části. Ve své práci se budu zaměřovat jen na spojení s *Knihou o žebříku* a poté s jinými muslimskými legendami. V první části se tedy zabývám podobností s již zmíněnou legendou nočního dobrodružství a vzestupu Muhammada. V předchozí kapitole jsem již nastínila, že určitá podobnost existuje a je prokazatelné, že Dante skutečně měl přístup k této legendě. V druhé části se Palacios věnuje jiným muslimským legendám, které mohl Dante znát a využít ve své práci. V této kapitole se pokusím o detailnější komparaci zejména na základě již existující komparace od Palacios a také nastíním kritiku, které Palacios musel a musí z mnoha stran čelit.

4.1 Legenda nočního dobrodružství a vzestup Muhammada

Legenda o Muhammadovi byla nejdříve předávána ústně, písemně byla zapsána až po několika stoletích. Každá verze této legendy se tedy liší podle doby, ve které byla stvořena a také podle autora který ji napsal. V této kapitole se chci soustředit na podobnosti legendy a *Komedie*, a proto vybírám z každé verze legendy ty prvky, které se v obou spisech shodují.

Již začátek Muhammadovy cesty má společné prvky s Dantem. Příběhy mají určité obecné podobnosti. V obou případech je příběh napsán v první osobě, která vzpomíná na své dobrodružství. Obě cesty proběhly v noci a vedl je neznámý průvodce, který se objevil, když se probudili ze spánku. V obou příbězích začíná vzestup do ráje strmou horou. Očistec, peklo a ráj byly navštíveny postupně, avšak jejich pořadí a detaily se v každém příběhu liší. Kromě těchto obecných podobností můžeme vidět podobnost i mezi druhy mučení. Úvod každého příběhu je rozdílný, ale oba jsou při vstupu do pekla varováni stejným nápisem „parole di dolore, accenti d'ira“ („slova bolesti, akcenty hněvu“). Velice typickým rysem pro oba příběhy je i druh mučení, který koreluje s typem hříchu spáchaným smrtelníkem (Palacios, 2008, str. 48- 116).

V obou příbězích je tolik fází, kolik je astronomických nebes. Rozdíl mezi počtem a názvem se liší jen kvůli rozvinutějšímu vědeckému poznání v době Danta, který napsal svou knihu o pět století později než muslimští spisovatelé. Je zjevné, že koncept sedmi nebes tak, jak ho předkládal Mohammad, je identický s Dantovým, autor *Komedie* jen pojmenoval

sedm hvězd podle Ptolemaiovského systému: Měsíc, Merkur, Venuše, Slunce, Mars, Jupiter a Saturn. K nim přidává navíc Nebe stálic, Primum Mobile a Empyreum, což odpovídá posledním třem stádiím v Knize o žebříku: Lotosový strom, Dům obývání a Trůn Boží. V obou spisech cestovatelé procházejí astronomickými nebesy, v každém z nich se zastaví a hovoří s pozeňnanými o teologických problémech, přičemž prorokové Mohammada jsou svatí Danta (Palacios, 2008, str. 48- 116).

V jedné z verzí legendy je detailně popsáno peklo a hříšníci v něm. Tato verze je v mnoha aspektech velice podobná Komedii. Ze všech architektonických modelů pekla, které v Dantově době existovaly, si autor vybral typ, který je totožný s Muhammadovým: ve tvaru trychtýře, vedoucího do středu země s devíti žleby pro různé druhy hříšníků. Čím hlouběji do nitra země, tím jsou hříchy závažnější a mučení horší. Při samotném rozdělení hříšníků se Dante řídil podle Aristotelovy nauky v pojetí Tomáše Akvinského. I počet žlebů či úrovní je rozdílný, přesto lze najít mezi spisy společné téma: V prorokově příběhu se u pekelné brány nachází strážce pekla, který odmítá Muhammada vpustit dovnitř. Podobnou scénu pozorujeme u Danta dokonce několikrát. Pokaždé, když chce přejít do dalšího žlebu pekla, je zastaven strážci brány či jinými stvořeními, které musí průvodce Vergilius přesvědčit o vpuštění do dalšího kruhu hlubin pekla. Také Danteho pekelné město Dis v šestém kruhu pekla se nachází i v pekle muslimském. A nakonec se v obou dílech podobají i tresty a mučení hříšníků. Například mučení šílenou žizní, kterou zažívají opilci v sedmém kruhu muslimského pekla, zažívají padělatelé v desátém žlebu Dantova osmého kruhu. Dále mučení vrahů v muslimském třináctém kruhu, kde jsou bodáni a jejich rány se ihned hojí, jsou zjevně modelem Dantova trestu v devátém žlebu osmého kruhu pro autory schizmatu. Do tohoto žlebu vkládá Dante Muhammada, samotného protagonistu legendy, kterou se pravděpodobně inspiroval (Palacios, 2008, str. 48- 116).

Existuje analogie mezi muslimským rájem a Dantovým rájem, a to zejména v idealistickém tónu, kterým oba popisují ráj. Podobnost ráje není tak zjevná jako u pekla, i Dantovi studenti zdůrazňují odlišnost jeho ráje vzhledem k jiným existujícím představám. Básník se soustředil na nehmotné a neuchopitelné. Jeho nebeské sféry jsou hostinou světla a zvuků a jeho ráj očisťuje mysl od těla. Světla a zvuky se jako významný prvek objevují i v legendě o Muhammedovi, kontrast moře temnoty a moře světla a ohně, které prorok zažívá při vzestupu k Alláhovi, a také zvuky v podobě písní, které zpívají sbory andělů na počest Hospodina. Motiv oslepnutí, který vidíme u proroka, je opakován v Komedii v každém kruhu nebe. Dante je oslepován nenadálým světlem Beatrice, Hospodina, Nebem stálic a dalších významných osob (Palacios, 2008, str. 48- 116).

Při vstupu do ráje se Džibríl modlí k Bohu o pomoc Mohammadovi a nabádá proroka, aby i on sám poděkoval Hospodinovi za umožnění návštěvy ráje. Beatrice v Danteho desátém zpěvu ráje podobným způsobem děkuje Bohu, že umožnil Dantemu návštěvu ráje. Beatrice i Džibríl vysvětlují v nejvyšším kruhu ráje povahu a vlastnosti andělů, kteří obývají nebeské sféry. Oba se také shodují, že cherubíni se nacházejí v kruzích nejbližší Bohu a v ostatních kruzích jsou andělé nižšího postavení. Andělská vize Danta ukazuje obrovského orla, který je vytvořen z tisíce andělů zpívajících hymny, vyzývajících lidstvo ke zbožnému životu. V legendě se prorokovi objeví obrovský kohout, který také zpívá náboženské písně a vybízí lidstvo k modlitbě. Jiné verze legendy nezmiňují ptáka, ale hovoří o obrovských andělech, kteří zpívají hymny. Je tedy velice pravděpodobné, že Dante mohl spojit tyto dva obrazy dohromady a vytvořit obraz majestátného orla. Nejdůležitější a nejočekávanější moment se v obou spisech velice podobá. V poslední části ráje se Dante setkává s božskou esencí. Kolem této božské esence obíhá devět kruhů andělských energií, které zpívají Hospodinovi. Díky všudypřítomné ochromující záři není Dante nejdříve schopen vidět vše kolem něj, za chvíli se mu však zrak přizpůsobí a zesílí. I přes to není schopen popsat, co vidí, pohled je pro obyčejného smrtelníka neuchopitelný. Také Muhammed vidí devět kruhů zpívajících andělů, kteří obklopují boží trůn. Tyto andělé také obklopují proudy světla a Muhammed stejně jako Dante oslepne, dokud mu Hospodin nedopřeje silnější zrak a nakonec také nedokáže popsat svůj zážitek, který byl pocitem intenzivní rozkoše (Palacios, 2008, str. 48-116).

V průběhu staletí se vedlo mnoho spekulací o podobnosti mezi Knihou o žebříku a Božskou komedií. Není možné zjistit, zdali se Dante opravdu inspiroval touto legendou, nelze ale ignorovat velké množství podobností, které oba spisy spojují. Jak jsem již zmiňovala v předchozích kapitolách, Dante měl přístup k tomuto příběhu a je tedy více než pravděpodobné, že z něj čerpal, či se jím alespoň inspiroval.

4.2 Další muslimské legendy o posmrtném životě

Palacios se domnívá, že Danteho jediná inspirace nemusela být jen legenda o Muhammadovi, ale také jiné muslimské zdroje zejména z jiných legend. V této kapitole se soustředím na jiné muslimské legendy o posmrtném životě, jejichž motivy se objevují v Komedii. Soustředí se na limbo, očistec, peklo a ráj v islámu, které měl Dante využít jako inspiraci pro svou knihu.

4.2.1 Limbo

Prvním z posmrtných světů, které Dante navštěvuje, je limbo, tedy místo pro ty, kteří na zemi nedělali ani dobro ani zlo. Název tohoto místa pochází z latinského slova „limbus“ a používali jej autoři jako Vergilius, Ovid či Statius ve významu lemu zdobící spodní část oděvu. V šestém století se používá ve významu pobřeží či břehu. V samotné Bibli se pro tuto oblast používá výraz „ňadra Abrahama“. Slovo limbo se do křesťanství dostalo neznámým způsobem, ale objevuje se v dílech komentátora Petra z Lombardu, současníka Danteho, který tímto slovem označuje posmrtné místo nepokřtěných dětí a starozákonních patriarchů (Palacios, 2008, str. 197- 304).

Dante limbo umístil před peklo, jako jakousi předsíň pekla a rozděluje ho na dvě části: předpekli obývané netečnými dušemi a anděli, kteří si nevybrali stranu při Luciferově vzpouře proti Bohu a opravdové limbo obývané nevinnými nepokřtěnými dětmi, předkřesťanskými pohany či následovníky Muhammada (Palacios, 2008, str. 197- 304). Katolické dogma nevysvětluje dostatečně místo, kterým má limbo být, a v průběhu století se debatovalo o jeho existenci. Palacios proto tvrdí, že se Dante inspiroval popisem limba v islámu (Palacios, 2008, str. 197- 304). Korán hovoří o „al-a‘ráf“ pojmenované po sedmé kapitole Koránu. Samotný Korán nedává o tomto místě mnoho detailů, ale verše 7:42 až 7:46 hovoří o lidech, kteří jsou na okraji ráje a touží se do něj dostat.

Tato posmrtná oblast slouží v islámu pro ty, kteří byli nevěřící z důvodu neznalosti. Takové duše mají omluvu před Bohem, jelikož jim myšlenka islámu nebyla prezentována a nemohli v něj tedy věřit. Dále je místem pro duše, které vykonaly stejné množství dobrých a špatných skutků a nezaslouží si být ani v ráji a ani v pekle. Křesťanství stejně jako islám stojí na myšlence spásy. V katolické tradici je limbo místem zejména pro nepokřtěné děti. V islámské tradici ale tento koncept neexistuje, proto se každé dítě, včetně dětí narozených nevěřícím rodičům, v islámu dostane do nebe (Ally, 2022). Palacios ve své knize *Islám a Božská komedie* uvádí, že se Dante při popisu limba musel inspirovat muslimskými legendami, protože podoba limba v křesťanství je velmi nejasná. Neuvádí však, v jakých legendách se tento popis nachází, zmiňuje pouze legendu mi‘rádž, ve které se nehovoří o limbu v tradičním, islámském smyslu jako o al-a‘ráf, ale o zahradě Abrahamově. Pokud se tedy Dante inspiroval tímto popisem zahrady Abrahamovy, což podle existujících podobností je pravděpodobné, nečinil tak s účelem replikovat islámský al-a‘ráf do křesťanského limba.

4.2.2 Peklo

Další posmrtnou říší, kterou se Palacios zabývá, je peklo, tedy muslimské peklo v Božské komedii. Dante sám byl po století obdivován za způsob, jakým načrtnul jeho originální ideu pekla. Mnoho autorů se snažilo dokázat Dantovu originalitu a porovnávali jeho dílo s předkřesťanskými náboženstvími a také Starým a Novým zákonem. Z tohoto výčtu ovšem vyjmuli islám, který paradoxně obsahuje nejbohatší popisy pekla, protože čerpá z judaismu, křesťanství a orientálních náboženství. V Koránu není bližší popis toho, kde se peklo nachází, ale muslimská tradice souhlasí s Dantem, že patří pod zem a otvor do pekla se nachází v Jeruzalémě (Palacios, 2008, str. 197- 304).

Další významnou podobností je tvar pekla a jeho vnitřní rozdělení. Podle legendy mi'rāj je peklo sérií kruhových vrstev postupně klesající ke středu Země. Peklo má sedm bran a každá z nich vede do jiného kruhu, vrstvy. Rozdělení podle čísla sedm je v muslimské kosmografii typické. Podle Koránu je sedm astronomických nebi, sedm zemí, sedm moří, bran pekla a sídel ráje. Dantovo rozdělení na deset kruhů pekla, očištěnce a ráje tedy ukazuje podobnou touhu po symetrii spolu s vírou v sílu čísel. Každý okruh má v muslimském i v Dantově pekle své jméno a každý je určen pro specifickou skupinu hříšníků, kteří jsou mučeni jedním určitým způsobem. Muslimské legendy popisují kruhy pekla velice jednoduše, protože byly nejdříve předávány ústně obyčejnými lidmi. Dantovo peklo je tedy rozhodně propracovanější, ale určité typy kruhů pekla a jejich názvy se přibližují muslimským (Palacios, 2008, str. 197- 304).

Nástin muslimského pekla, kterým se mohl Dante následně inspirovat, vytvořil pravděpodobně islámský mystik Ibn 'Arabí z Murcie ve své práci Futúhát. Popisuje peklo v podstatě obdobným způsobem, který je zmiňován dříve, a to jako hlubokou jámu sestávající se ze sedmi kroků, nebo kruhových vrstev, ve kterých jsou hříšníci rozděleni podle druhu hříchu a podle druhu orgánu (oči, uši, jazyk a další), který tento hřích způsobil. Každý kruh rozděluje Ibn Arabi na oblasti (Dantovy žleby) vyhrazené pro polyteisty, ateisty či hypokrity a kruhy také dělí na oblasti pro vnější hřích (skutečně spáchán) a vnitřní hřích (spáchán jen v myšlenkách). Také pravděpodobně jako jeden z prvních načrtl tvar pekla, kruhové vrstvy, které připomínají vzhledem stočeného hada. Podobností mezi muslimským peklem a peklem Danta tedy existuje mnoho a v samotných jednotlivých částech textu lze vidět nezpochybnitelnou podobu. Lze také říci, že ze všech posmrtných říší je tato nejvíce inspirovaná islámem (Palacios, 2008, str. 197- 304).

4.2.3 Očištětec

Muslimský barzakh, který je často přirovnáván ke křesťanskému očistci, hrál podle Palaciosu u Danta zásadní roli. Křesťanská eschatologie podle autora neměla až do stvoření Božské komedie žádný detailní a přesný popis očistce. Místo nebylo zmiňováno ani na koncilu ve Florencii a na Tridentuském koncilu a ani při jiné příležitosti. Křesťanství se této oblasti posmrtného života vyhýbalo, jeho existence se tolerovala, ale nijak blíže se nevysvětlovala. Jen málo autorů se pokusilo popsat očistec a jejich popisy se velice liší od Dantova.

Islám hovoří o místě, ve kterém budou po smrti duše hříšníků, kteří byli muslimové, čekat na poslední soud, který rozhodne o jejich osudu. Palacios tedy dále ve svém textu poukazuje na podobnosti mezi islámským očistcem a způsobem, jakým je popsán a očistcem Danta a situacemi, které v něm zažívá.

Názory na inspiraci islámským očistcem u Danta se však rozcházejí a jsou autoři, kteří jsou přesvědčeni, že autor byl inspirován výsostně křesťanskými texty. Takovou autorkou je i Zuzana Kolečková, která se tímto tématem zabývá ve své diplomové práci Dante a islám. Tvrdí, že základy očistce vznikají již v textech církevních otců a jasnější formy nabyly ve 12. století, tedy před životem Danta. Přímo v Bibli, v novozákonní knize Zjevení, se nachází verš, který mnozí středověcí teologové považovali za odkaz na přítomnost očistce. Už církevní spisovatel Tertullianus definoval místo zvané *rifrigerium*. Místo, na které přišly duše spravedlivých lidí po smrti, kde se mohly občerstvit a čekat ve spánku na poslední soud. I samotný popis krajiny či příjemné vůně a libý zpěv, které se v očistci nacházejí, podle Kolečkové pocházejí ze středověkých vidění zmiňovaných v předchozí kapitole (Kolečková, 2018). Otázkou tedy zůstává, zdali se při tvorbě této posmrtné říše inspiroval Dante pouze křesťanskými myšlenkami, nebo do nich zahrnul i myšlenky islámské.

4.2.4 Ráj

Poslední posmrtnou říší, které se v této podkapitole věnuji, je ráj. Vycházím z postřehů Palaciosu v jeho knize. Autor rozděluje ráj na zemský a nebeský. Mezi muslimskými legendami, které se zabývají vstupem duší do ráje, je celý cyklus popisující jejich dobrodružství.

Zahrada ráje se nachází za posledním úsekem očistce. Má zelené pastviny, mnoho květin a dvě řeky, do nichž jsou duše ponořeny a očištěny od hříchu a z jejichž vody pijí. Na muže v muslimské legendě čeká mladá žena, která je nevýslovně krásná a byla mu slíbena jako nevěsta, která na něj čekala dlouhou dobu. Scénické rysy zahrady muslimské i Danteho jsou identické, k popsání krásy zahrad používají stejné rétorické figury: bohaté množství

rostlin, navoněný vzduch, jemné podnebí a lehký větřík, který je nasycen písni ptáků. Dante píše o dvou řekách, ve kterých se duše omývají, namísto čtyř, které se nacházejí v Biblickém ráji. Příchod a následné oslavování Beatrice se považuje mnohými autory za něco nevídaného v křesťanských legendách. Palacios dokládá, že velké množství islámských legend oplývá tímto motivem. Příchod krásné mladé ženy se objevuje v dílech Abú Sulajmán ad-Dárání, ‘Utbat al-Ghulám, Ahmad b. Abí al-Hawári a v mnohých dalších (Palacios, 2008, str. 197- 304).

V průběhu staletí se vedly dlouhé debaty o povaze nebeského ráje. Spiritualismus Dantova ráje je velice rozdílný od smyslného materialismu zobrazovaného v Koránu. V mnoha jiných spisech lze pozorovat podobnou spirituální interpretaci jako u Danta. Pokud se opět zaměříme na rozdělení Dantova ráje, skládá se z devíti astronomických nebes Ptolemaiovského systému. Je jen dílem náhody, že se v prvních sedmi nebesích setkává s požehnanými, kteří jsou rozděleni podle jejich zásluh. Místo jejich pobytu je v Empyreu, který je pravým rájem či teologickým nebem a představuje nebeský Jeruzalém. Vytvořil dokonalou symetrii mezi říší odměn a říší trestů, protože obě v sobě mají deset sídel a vstup do pekla se nachází pod pozemským Jeruzalémem. Vlastnosti nebeského ráje nemohl Dante převzít z Bible, protože ani Starý, ani Nový zákon nic podobného nezmiňují. Podobné popisy ráje existují ve spisech kabalistů či v apokryfních spisech křesťanských spisovatelů, část tohoto popisu se nachází i v islámu v legendě mi‘rádž. Za revoluční se však považuje myšlenka nebeského Jeruzaléma, který je přímo nad pozemským Jeruzalémem, což je podle básníka střed naší, severní hemisféry. Tento koncept ovšem existoval v islámu již v sedmém století a byl zaznamenán Ka‘ab al-Ahbár a poté i jinými muslimskými spisovateli. Touha po symetrii je evidentní v muslimské eschatologii a posmrtné říše spolu korespondují stejně jako ty v Komedii. Ibn ‘Arabí vytvořil s matematickou přesností plán pekla (který vysvětlují dříve), ale také ráje. V ráji je tedy stejné množství stupňů jako v pekle, kde každý stupeň v pekle odráží stupeň v ráji: odměna, či trest za víru, odměna, či trest za modlitbu, odměna, či trest za dávání almužny, odměna, či trest za půst a odměna, či trest za putování. I počet sedmi kruhů je totožný s těmi v pekle. Všichni a všechno, dokonce i duše smrtelníků, je na onom světě rozděleno podle dokonalé symetrie. Myšlenky islámského mystika Ibn ‘Arabího lze nezpochybnitelně pozorovat i u Danteho nejen v říši pekla, ale i ráje. Básník se tedy s největší pravděpodobností inspiroval islámem a přidal k němu myšlenky křesťanství či antiky (Palacios, 2008, str. 197- 304).

4.3 Kritika Miguela Asína Palaciose

Možné ovlivnění Danteho arabským světem zkoumal již historik Frédéric Antoine Ozanam v polovině 19. století či orientalista Edgard Blochet na počátku 20. století. Ani jeden z těchto badatelů však nedokázal konkretizovat analogie či problematiku mezi arabskou, muslimskou tematikou a Dantovými díly. Španělský opat a arabista Miguel Asín Palacios tedy jako první jasně vymezil otázku možného vztahu muslimských zdrojů a Danta. V roce 1919 publikoval své dílo s názvem *La escatologia musulmana en la Divina Comedia* při příležitosti šestistého výročí od Dantovy smrti. Palacios zkoumal nejen klasické řeckolatinšské, židovské a křesťanské prameny, ale také orientální náboženské, mystické a lidové vyprávění o posmrtném životě, v nichž našel velké množství analogií s Božskou komedií. Dochází tedy k závěru, že muslimská tematika musela inspirovat Danta při psaní Božské komedie (Ziolkowski, 2015, str. 66-94).

Knihla *La Eschatologia musulmana en la Divina Comedia* čelila následně italské literární kritice. Tato kritika trvala od počátku 20. století až do současnosti, a proto ji například autorka Zuzana Kolečková pro větší přehlednost rozděluje do tří samostatných fází. První fáze kritiky se uskutečnila v letech 1919 – 1937. Toto období je charakteristické jednoznačným zamítnutím Palaciova díla, a to zejména italskými filology. Další řešení textu začalo po druhé světové válce, v letech 1949–1972. Zásadním podnětem pro znovuotevření tohoto tématu bylo objevení spisu *Liber Scalae Machometi*, který byl chybějícím článkem pro Palaciovu hypotézu a potvrdil její relevanci. Poslední fáze se odehrává od roku 1990 až do současnosti. Kritici Palaciova díla psali především články, které se následně tiskly v různých literárních časopisech a novinách, nikdy však nebyla uskutečněna komplexní erudovaná studie, která by popřela jeho tvrzení (Kolečková, 2018).

4.3.1 První fáze kritiky

V první fázi kritiky autoři vycházeli pouze z originálního textu Palacia *Eschatologie*, který napsal v jeho rodné španělštině a v dané době ještě neměl italský překlad. Kritiky se dělí na pozitivní a negativní, proto se tedy pokusím zahrnout všechny Palaciovi kritiky a jejich komentáře. První komentář píše Giuseppe Gabrieli, který nejdříve autorovi přiznává zásluhy, ale poté dílo kritizuje. Dante sám se nepřiznal k inspiraci muslimským světem, mohl být tedy ovlivněn spíše východokřesťanskými legendami. Italo Pizzi studoval křesťanskou literaturu a její ovlivnění islámem. Potvrzuje tedy věrohodnost Palaciovy studie a dodává, že tak velké množství arabských prvků v Dantově Komedii nelze ignorovat. Nejprestižnější italský dantista té doby Pio Rajna ve své knize *Eschatologii* zcela zavrhnul. Podle něj by měl Palacios pravdu jen v případě, kdyby Dante sám byl alespoň část života

muslimem. Ernesto Giacomo Parodi zastával stejný postoj jako Rajna. Věřil, že islám a středověká Evropa jsou dvě oddělené kultury, které mají společné základní aspekty odvozené z klasické a raně-křesťanské tradice. V neapolském časopise *La Critica* píše Francesco Torraca o vztahu Danta s jeho učitelem Brunettem Lattinim, který pobýval i na dvoře Alfonse X. Moudrého v Toledu. Během tak krátké doby však podle autora nemohl nasbírat tolik informací o muslimské eschatologii. Arabista Carlo Alfonso Nallino chválí velké množství informací v *Eschatologii*. Je si však jistý, že Brunetto Latini nebyl jediným zprostředkovatelem islámu pro Danta a básník se měl inspirovat i muslimy, se kterými se mohl setkat v Itálii. Ve svém článku Giorgio Levi della Vida souhlasí s vlivem islámu na Danta. Chybí mu však informace, jakým způsobem se mohl autor k arabským pramenům dostat. Posledním kritikem tohoto období je Camillo Luciani, který souhlasí s Palaciosem a označuje Danteho za plagiátora. Ve středověku však bylo obvyklé využívat jiná díla ke svým vlastním, a nebylo to proto nic zvláštního či neobvyklého (Ziolkowski, 2015, str. 66-94).

4.3.2 Druhá fáze kritiky

V první fázi kritiky se tedy poukazovalo především na nedostatek věrohodných důkazů a na nejdůležitější skutečnost, že neexistoval důkaz o Danteho přístupu k arabským zdrojům. Proto se Palacios rozhodl vydat další dílo v roce 1943, a to *Historia y critica de una polemica*, kde představuje podrobnější výzkumy a reaguje na výhrady italské literární kritiky. O několik let později byly publikovány dvě studie, které podpořily Palaciosovu knihu. Španělský orientalista Juan Munoz Sedino a italský orientalista Enrico Cerulli nevědomky oba pracovali na stejném výzkumu. Orientalisté zkoumali knihu *Liber Scalae Machometi*: Sedino ve starofrancouzštině a Cerulli v latině. Objev této knihy prokázal jasné spojení mezi Dantem a arabským světem. Sedino tvrdí, že kniha byla vzorem, či kopií *Komedie*. Cerulli nepoužívá tak silné označení, nicméně je přesvědčen, že podobnost mezi spisy existuje a že Dante využil i jiných dokumentů různého původu, které ve středověké Evropě znali či zmiňovali muslimskou eschatologii. Dodává také, že kniha *Liber Scalae Machometi* je lidovým příběhem náboženského původu a nebyla tedy vymyšlena výhradně filosofem Ibn 'Arabím, jak se domníval Palacios. Palacios ve své knize porovnával oba spisy a citacemi se snažil dokázat náklonnost Danta k islámské kultuře. Tím však jen zrcadlil učenci obecně známé myšlenky a nápady z muslimského světa. Dantova *Komedie* obsahuje prvky, které mohly být převzaty pouze z islámské tradice. Jedním z takových prvků je islámská kosmografie. V příběhu jsou jednotlivé říše v záhrobí propojeny s obecnou kosmografií a geografii, což východní tradice ve svém učení neobsahuje. Protože Dante znal islámskou

literaturu, dochází filolog a dantista Manfredi Porena k hypotéze, že psal Komedii jako vědomou opozicí k islámskému záhrobí a zmiňuje kontrasty v obou příbězích. Cerulli upozorňuje také na důležitost Brunetta Latiniho, který ve svých knihách ukazuje bohaté znalosti arabských kulturních elementů. Považuje tedy za velice pravděpodobné, že Dante získal informace o muslimské tradici především od svého učitele Latiniho a doporučuje hlubší analýzu všech Latiniho děl (Ziolkowski, 2015, str. 66-94).

4.3.3 Třetí fáze kritiky

Výzkum se v roce 1972 zastavuje a znovu začíná třetí fází v devadesátých letech. Do devadesátých let stále neexistuje italský překlad Palaciova textu, bude vydán až v roce 1994, až 75 let po původním vydání díla. Třetí fáze kritiky začíná v roce 1991 překladem Liber Scalae Machometi do italského jazyka Robertem Rossi Testem. Kniha zahrnovala také dodatek se studií Carla Sacconeho, který rekonstruoval chronologii celé polemiky od roku 1949. Saccone kritizuje předsudky italských učenců k Palaciovu dílu a neschopnost přiznat vliv muslimského světa na středověkou literaturu. Arabsko-islámská kultura významně ovlivňovala Španělsko a odtud se šířila do celé Evropy. Mnoho výzkumů dokazuje koexistenci a ovlivnění křesťanské kultury islámskou. O tři roky později byla Palaciova Eschatologie přeložena do italštiny (Libro della Scala) s úvodem od románského filologa Carla Ossola. Jeho cílem je znovu zkoumat vliv kultur na Danta a tentokrát se zaměřit na latinské a románské texty, románskou kulturu a opět prozkoumat Danteho Ráj z jiné perspektivy. Italská filoložka Marta Corti se kromě Božské komedie zaměřuje především na jiná básnickova díla a nachází i v nich nezpochybnitelný vliv arabské kultury. Antonio Galiardi, docent dantovské kritiky, tvrdí, že Dante nemusel být ovlivněn Liber Scalae Machometi, ale zcela určitě lze najít vliv arabských filosofů Avicenny či Averroa. Badatelka Anna Maria Chiavacci Leonardi se domnívá, že Danta ovlivnily zejména křesťanské motivy, nemohou být opomíjeny ani zdroje islámské (Ziolkowski, 2015, str. 66-94).

Lze tedy obecně říci, že názory na Danteho inspiraci jsou velice rozdílné. Za tento fakt může pravděpodobně i určitá předpojatost i nacionální uvažování italských kritiků, kteří nedokázali přijmout skutečnost, že by Dante mohl být ovlivněn náboženstvím, kterým sám opovrhoval. Čím více se výzkumem přibližujeme současnosti, tím přibývá důkazů a je tedy stále jasnější, že Dante vnímal islámskou kulturu a pravděpodobně z ní i čerpal.

5. Muslimské postavy v Božské komedii

Dante Alighieri sám se považoval za kontroverzního křesťana. Božská komedie představuje vhled do doby Dantova života. Aby mohl výstižně popsat tehdejší společnost, zahrnuje do Božské komedie vedle křesťanů a židů také pohany a muslimy. Křesťanství je podle něj jediné pravé náboženství reprezentující pravdu boží milosti a předurčení. Judaismus a islám považuje za určité chyby stvořené lidskou ignorancí a nesprávným použitím svobodné vůle. Samotný islám prezentuje jako sektu, která je příbuzná judaismu a křesťanství, ale změnila jediné pravé křesťanské učení v heretické. Podobným způsobem o islámu smýšlela většina Dantových současníků ve svých dílech. I přes jasný odpor k islámu nevnímal Dante všechny muslimy negativně. To se projevuje především umístěním některých muslimů do limba, tedy oblasti, která je sice součástí pekla, je však ale chráněna od všech jeho hrůz. Arabské učence zahrnul do Komédie ve snaze o vytvoření koherentní vize božího univerzálního řádu (Hede, 2008).

Básník velmi oceňoval nepopíratelné přispění muslimů křesťanské Evropě, a to zejména velkým množstvím nových znalostí a vědomostí. Do latiny byly přeloženy nejen vědecké spisy, ale také muslimské příběhy a legendy a mezi nimi i dílo Liber Scalae Machometi. Při různých příležitostech zmiňuje Dante ve svých dílech rozličné arabské vzdělance, například astronoma a astrologa Ibn Mumammada Abú Mašar Dža'far b. Muhammad b. 'Umar al-Balchího (latinsky známého jako Albumasar), také arabského astronoma Abú al-'Abbás Ahmad b. Kathír al-Fargháního (latinsky zvaný Alfagrano) či filozofa zvaného Abú Hámid al-Ghazálího (latinsky zvaný Algazali) a mnoho dalších (Ziolkowski, 2015, str. 66-94).

V Božské komedii se nachází dohromady pět muslimů: Averroes, Avicenna, Saladin a Muhammad a jeho zeť 'Alí. Samotná báseň má přes 14 000 veršů, na popsání všech muslimských postav jich používá Dante jen 20. Během svého putování záhrobím se setkává nejdříve s arabskými filozofy Avicennou, Averroem a sultánem Saladinem. Duše těchto mužů se nachází v limbu, kde čekají na poslední soud, stejně jako jiné ctnostné duše, které žily před Kristem. V limbu přebývají patriarchové Izraele, antičtí básníci Homér, Ovidius a mnoho jiných pohanů. Svou úctu k univerzálnosti, poznání a vzdělání ukazuje básník tedy především přítomností arabských učenců v předpeklí. Prorok Muhammad s jeho bratrancem a zetěm 'Alím se nacházejí v devátém žlebu osmého kruhu pekla (Ziolkowski, 2015, str. 66-94).

5.1 Averroes, Avicenna a Saladin v předpeklí

Již na začátku své poutě ve IV. zpěvu se Dante setkává s prvním islámským učencem Saladinem. Saláh al-Dín žil v letech 1138- 1193 a proslavil se jako vojenský velitel proti 3. křížové výpravě. Také založil mocnou dynastii Ajjúbovců, která skoro sto let vládla v Sýrii, Jemenu, Palestině, Egyptě a velké části severní Afriky. Když v roce 1187 zvítězil v bitvě u Hattínu a Jeruzalém kapituloval, umožnil Saladin křesťanským poutníkům vstup do města. Nebyl však známý jen pro svou vojenskou kariéru, byl považován za výjimečnou osobnost zajímavící se o široké spektrum vědních oborů. V západní literatuře je Saladin většinou popisován jako charismatický vojevůdce muslimů a svůdce žen, objevují se však i jiné popisy jeho charakteru a náboženského přesvědčení. Dante zmiňuje Saladina ve své knize *Convivio*, ve které ho přidává do seznamu šlechtných pánů. Dante, ve 128. verši IV. zpěvu Pekla, umísťuje Saladina stranou od všech ostatních obyvatel limba. Je tím vyjádřena rozdílnost jeho kultury a náboženství od ostatních. Saladin nebyl do předpekli umístěn kvůli arabské civilizaci či islámu, ale zejména kvůli jeho zásluhám a morálním kvalitám. Filolog Hassan Osman, který překládal *Božskou komedii* do arabštiny, se rozhodl zcela vynechat Saladinovo jméno ve své verzi překladu a považoval jeho umístění za urážku islámu (Kolečková, 2018).

V předpekli se nachází také významný středověký filosof Ibn Síná, v západním světě Avicenna, který žil v letech 980-1037. Ve svém učení spojoval aristotelismus, novoplatonismus a Korán. Nebyl však jen filosofem, psal také díla o medicíně, fyzice, matematice a astronomii. Ve svém nejslavnějším díle *Kánon medicíny* shromáždil poznatky arabské medicíny s lékařskými vědomostmi starověkého Řecka, zejména znalosti Hippokrata a Galéna. *Kánon medicíny* byl používán jako lékařská učebnice a byl velice rozšířený na univerzitách v Evropě. Z tohoto důvodu se Avicenna v limbu nachází mezi Hippokratem a Galénem. I jeho filosofická díla byla v Danteho době známá v Itálii, Dante sám se s jeho myšlenkami seznámil pravděpodobně až skrz díla Tomáše Akvinského a Alberta Velikého. Tomáš Akvinský staví ve svých dílech své představy na Avicennových myšlenkách (Kolečková, 2018).

Dalším muslimským filosofem, který se nachází v předpekli, je Ibn Rušd, také Averroes, který žil v letech 1126-1198. Dante Averroa ve IV. zpěvu nazývá mužem, jenž vytvořil skvělý komentář a referuje tím k mnoha komentářům, kterými učenec reagoval na Aristotela. Skrz svou práci měl Averroes vliv i na křesťanské myslitele v Evropě, kupříkladu na Tomáše Akvinského. I přes jeho vliv byl mnohými odsuzován za jeho volnomyšlenkářství a rozvracení náboženské ortodoxie a termín Averroismus byl v podstatě synonymní s ateismem na konci středověku a na počátku renesance. Je proto překvapivé, že

Dante neumístil Averroa do pekla k Muhammadovi a 'Alímu. I přesto, že většina moderních myslitelů jsou přesvědčeni, že Dante sám nebyl Averroistou, měl k tomuto myšlení pravděpodobně blízko a obdivoval Averroa a jeho dílo (Hede, 2008).

5.2 Muhammad a 'Alí v Pekle

Muhammad se nachází v osmém kruhu pekla, ve kterém se jsou trestáni falešní proroci, rozsévači nesvárů a také šířitelé rozkolů. Prorok je trestán za šíření schizmatu a rozdělování společnosti. Nachází se zde i Muhammadův bratranec a zeť 'Alí.

Muhammad si při hovoru s Dantem otevře hrud' rukama, aby ukázal svou svou bolest a upozorňuje básníka i na 'Alího, který má rozdělenou tvář od brady k čelu. Výjev trpícího Muhammada byl zpracováván ve středověkém i novověkém umění. Diskutuje se o 'Alího přítomnosti v Božské komedii, protože v Dantově době nebyl příliš známou postavou a samotný způsob jeho potrestání odpovídá usmrcení 'Alího, který byl pořezán na obličejí otráveným hrotem meče Ibn Muldžama. Dante měl pravděpodobně více informací o 'Alím než většina jeho současníků, protože způsob, jakým ho popsal, ukazuje znalost šíitské muslimské ikonografie (Kolečková, 2018).

Při samotném rozhovoru ve XXVIII. zpěvu pekla hovoří s Muhammadem jen Dantův průvodce Vergilius. Tato situace nastala v pekle jen dvakrát. Jednou byl Dante šokován natolik, že nemohl mluvit a podruhé to bylo z důvodu jazykové bariéry. Je možné, že se jedná opět o jazykovou bariéru, v textu však není důvod blíže popsán a tento akt tak mohl sloužit jen jako pomyslná bariéra mezi Muhammadem a Dantem (Kolečková, 2018).

Při tvorbě XVIII. Zpěvu pekla Dante pravděpodobně pracoval s islámskými zdroji. Mnoho badatelů se domnívá, že zdrojem byla již dříve zmiňovaná kniha Liber Scalae Machometi. Verše tohoto zpěvu mohly být inspirovány i Koránem. V Danteho době existovaly již dva překlady Koránu do latiny, ke kterým mohl mít přístup. Samotná personifikace Muhammada v pekle je něco, co Dante mohl převzít z 94. súry aš-Šarh. Bůh v ní otevírá prorokovu hrud', vyjme jeho srdce a očišťuje ho, což bývá chápáno jako příprava srdce na jeho roli proroka a přijetí Koránu. Motivace pro činy v obou dílech je tedy velice rozdílná a jsou v přímém kontrastu. V Komedii byl Muhammad opakovaně rozřezáván od brady k pasu za rozvracení společnosti a v súde 94 byl otvírán Muhammadův hrudník Bohem jako symbol milosrdenství. Všechny latinské překlady se snažily prezentovat islám v nejhorším světle, a proto popisují moment, kdy se Muhammad setkává s Bohem, který mu fyzicky otevře hrud' a vyjme z ní srdce. V původních textech není tento akt popsán tak explicitně, Muhammad cítí jen dotek Boha, který vnímá fyzicky i psychicky. Dante tedy

vycházel z latinských překladů, kromě toho ale pravděpodobně neměl žádný intenzivnější zájem o islámskou kulturu (Kolečková, 2018).

Závěr

Božská komedie je rozsáhlým a komplikovaným dílem, které odráží život a myšlenky Dante Alighieriho. V práci byl tedy nejdříve stručně popsán život a strasti básníka, které ovlivnili samotnou Komedii. Pro bližší porozumění celé problematice bylo nutné i stručné shrnutí Božské komedie. Následně byla zmíněna křesťanská a muslimská eschatologie, s bližším zaměřením na díla, kterými se mohl Dante inspirovat (středověká vidění, Liber Scalae Machometi, List o odpuštění). Další kapitola se věnovala již samotnému porovnání islámu a Božské komedie a nabízí kritiku Palaciosse a jeho díla. Poslední kapitola pojednávala o muslimských postavách nacházejících se v Božské komedii: Averroes, Avicenna, Saladin, Muhammad a 'Alí a debatovala o významu jejich umístění v rámci knihy. Důkaz, že Dante znal islámskou kulturu a Korán lze nalézt především v jeho popisu Muhammada a 'Alího v pekle, kteří jsou umístěni do 9. žlebu VIII. okruží pro rozséváče svárů a falešné proroky, kde jsou jejich těla částečně rozřezávána. Pro tento popis ho mohl inspirovat latinský překlad Koránu. Další muslimské postavy umísťuje Dante do limba. Averroa a Avicennu z obdivu k vědě a univerzálnosti vědění a Saladina pravděpodobně kvůli jeho obecné oblíbenosti ve středověkém Západě.

Dante Alighieri v Božské komedii spojuje středověké vědění nejen klasické (pohanské), židovské, křesťanské ale také muslimské. Florencie byla v 13. a 14. století kosmopolitní město, a to zejména zásluhou zahraničních obchodníků, učenců a poutníků z Orientů. Nelze tedy pochybovat o Danteho kontaktu s arabskou kulturou. Samotný fakt, že na tyto zdroje neodkazoval, není ničím překvapivým pro středověkou literaturu. Většina autorů se domnívá, že se svým díle Dante inspiroval výsostně křesťanskou eschatologií, a to zejména Biblií ale také středověkými viděními, které byly v jeho době oblíbený žánrem.

V rámci muslimské eschatologie mohla Danta ovlivnit dvě díla, a to Liber Scalae Machometi a List o odpuštění. Obě díla se věnují putování do posmrtné říše a sdílejí s Komedií určité prvky. Básník mohl mít přístup k latinskému překladu Liber Scalae Machometi skrz svého učitele Brunetta Latiniho, který pobýval na dvoře Alfonse X. Moudrého, kde bylo dílo přeloženo. I přes to, že pro toto ovlivnění neexistuje žádný přímý důkaz, mnoho badatelů na něm staví své další hypotézy a závěry (M.A. Palacios či M. Corti). Palaciosovo dílo obsahuje komparaci Božské komedie k muslimským eschatologickým legendám, Liber Scalae Machometi a Listu o odpuštění. Autor v knize představuje islám jako hlavní vliv pro napsání Komedie. Tato skutečnost byla v průběhu let kritizována mnoha autory, kteří toto ovlivnění viděli jen jako výsledek jednoho náboženství vycházejícího ze druhého.

Cílem této práce bylo prezentovat a prohloubit již existující diskusi dantistů a nabídnout novou, nestrannou perspektivu. Názory na míru ovlivnění Danta islámem se mezi autory liší. Jeho obecné znalosti islámské kultury byly porovnatelné se znalostmi jiných soudobých učenců. Práce dochází k závěru, že Dante byl ovlivněn muslimskými díly přeloženými do latiny, avšak nebyl to primární zdroj jeho inspirace. Bádání se v tomto směru se neustále posouvá dopředu a je proto důležité rozvíjet tento výzkum objektivně a bez předsudků.

Bibliografie

Primární literatura

1. ALIGHIERI. Dante. Božská komedie. Překlad Otto František. Vyšehrad. Praha, 1952.
2. AL-MA‘ARRÍ. Abú al-‘Alá’. The Epistle of Forgiveness. Volum eone: A Vision of Heaven and Hell. New York University Press, 2013. ISBN 978-0-8147-7197-6.
3. ANWIN. John. Christian Eschatology. Academia. 2022. Dostupné ze: https://www.academia.edu/73587481/Christian_Eschatology [Citováno 2023-07-27]

Sekundární literatura

4. BOULAOUALI. Tijani. Biblical Eschatology and Qur’anic ’Ākhirāh: A Comparative Approach of the Concepts Afterlife, Death and the Day of Judgement. Khazanah Theologia. Belgium. Roč. 4 (2022), č.3, s. 147-158. DOI: 10.15575/kt.v4i3.19851.
5. DAR. Bilquees. Influence of Islam on Dante’s Divine Comedy. International Journal of English and Literatur. Roč. 3 (2013), č. 3, s. 165-168. ISSN 2249-6912.
6. DOSOUDIL. Jiří. Novozákonní eschatologie a základy křesťanské naděje. Praha, 2016. Diplomová práce. Katolická teologická fakulta. Katedra biblických věd. Vedoucí práce doc. PhDr. Mireia Ryšková, Dr. theol.
7. GÜNTHER. Sebastian. LAWSON. Roads to Paradise: Eschatology and Concepts of the Hereafter in Islam (2 Vols.): Volume 1: Foundations and Formation of a Tradition. Reflections on the Hereafter in the Quran and Islamic Religious Thought / Volume 2: Continuity and Change. the Plurality of Eschatological Representations in the Islamicate World. Brill, 2016. ISBN 9789004333154.
8. HEDE, Jesper. Jews and Muslims in Dante’s Vision. European review (Chichester, England) [online]. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2008, 16(1), 101-114 [cit. 2023-08-01]. ISSN 1062-7987. Dostupné z: doi:10.1017/S1062798708000112
9. JARRAR. Sana‘ Mahmoud. Two Journeys to the Afterlife: the Epistle of Forgiveness and the Divine Comedy. European Journal of English Language and Literature Studies. Roč. 5 (2017), č.2, s. 47-56. ISSN 2055- 0146.
10. KIRKPATRICK. Robert. Dante: The Divine Comedy. Cambridge University Press. Cambridge, 2012. ISBN 9780511804731.
11. KOLEČKOVÁ. Zuzana. Dante a islám. Brno, 2018. Diplomová práce. Filozofická fakulta. Ústav klasických studií. Vedoucí práce Mgr. Bc. Šárka Hurbánková, PhD.
12. LANGE. Christian. Locating Hell in Islamic Traditions. Brill, 2016. kapitola 1 Introducing Hell in Islamic Studies, s. 1-28. ISBN 9789004301368.

13. MCMICHAEL. Steven. The Night Journey (al-isrā') and Ascent (al-mi'rāj) of Muhammad in medieval Muslim and Christian perspectives. Academia, 2011. Dostupné ze: https://www.academia.edu/42299202/The_Night_Journey_al_isrā'_and_Ascent_al_mi'rāj_of_Muhammad_in_medieval_Muslim_and_Christian_perspectives [Citováno 2023-07-27]
14. PALACIOS. Miguel Asin. Islam and the Divine Comedy. Roulledge, 2008. ISBN 10: 0-415-43919-1
15. SANTAGATA, Marco. Dante: The Story of His Life. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016. ISBN 0-674-96998-7.
16. Silverstein, Theodore. "Dante and the Legend of the Mi'rāj: The Problem of Islamic Influence on the Christian Literature of the Otherworld." *Journal of Near Eastern Studies* 11, no. 3 (1952): 187–97. <http://www.jstor.org/stable/542637>.
17. TOMLISON. Charles. Dante, Beatrice, and the Divine Comedy. Creative Media Partners, LLC, 2018. ISBN 1376516284, 9781376516289.
18. VUCKOVIC, Brooke Olson. Heavenly journeys, earthly concerns: the legacy of the Mi'raj in the formation of Islam. New York: Routledge, 2005, 1 online resource (189 p.). ISBN 1-135-88523-0. Dostupné z: doi:10.4324/9780203487471
19. ZIOLKOWSKI. Jan. Dante and islam. Fordham University Press, 2014. ISBN 978-0823263875.

Další elektronické zdroje

20. Do Muslims Have a Concept od Limbo? Dr. Shabir Ally. Let the Quran Speak. 2022. Dostupné z Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=FmnweSmqa9c> [Citováno 2023-07-25].